

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

« Προβλήματα και προοπτικές του Ολοήμερου Σχολείου
στην Ελλάδα»

Κυριάκου Σταυρούλα

Α.Μ. 0102033

Επόπτες: Ν. Χανιωτάκης

Γ. Πυργιωτάκης

ΒΟΛΟΣ, Ιούνιος 2006

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ & ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΕΙΔΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ «ΓΚΡΙΖΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ»

Αριθ. Εισ.: 4878/1
Ημερ. Εισ.: 29-11-2006
Δωρεά: Συγγραφέα
Ταξιθετικός Κωδικός: ΠΤ – ΠΔΕ
2006
ΚΥΡ

Περιεχόμενα

Εισαγωγή.....	1
1. Παιδαγωγική και κοινωνική διάσταση του ολοήμερου σχολείου.....	3
2. Ιστορική αναδρομή του Ολοήμερου Σχολείου στην Ελλάδα.....	6
2.1 Από το «παραδοσιακό» Ολοήμερο σχολείο.....	6
2.2 ...στα Τμήματα Δημιουργικής Απασχόλησης.....	7
3. Η Μεταρρύθμιση του 1997.....	8
3.1 Σχολεία Διευρυμένου Ωραρίου.....	8
3.2 Πιλοτικά Ολοήμερα Σχολεία.....	9
4. Πειραματικά Ολοήμερα Δημοτικά Σχολεία.....	11
5. Το προαιρετικό Ολοήμερο Σχολείο.....	13
5.1 Οργάνωση και λειτουργία.....	15
5.2 Στατιστικά στοιχεία.....	16
6. Ερευνητικά δεδομένα.....	18
7. Κριτική του Ολοήμερου Σχολείου.....	24
8. Εμπειρικό μέρος.....	30
8.1 Η σημερινή κατάσταση των ολοήμερων δημοτικών σχολείων του Νομού Βοιωτίας.....	30
8.2 Η Έρευνα.....	31
9. Συμπεράσματα.....	39
Παράρτημα.....	43
Βιβλιογραφία.....	51

Εισαγωγή

Το Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο είναι ένας θεσμός, ο οποίος στην Ελλάδα έχει εδραιωθεί και τυπικά τα τελευταία χρόνια συγκριτικά με άλλες χώρες του εξωτερικού. Υπάρχουν διάφορες απόψεις, μελέτες και έρευνες σχετικά με την οργάνωση και τη λειτουργία του. Υπάρχουν και πολλοί προβληματισμοί που προέκυψαν μέσα από πολυάριθμες κριτικές. Ένας προβληματισμός, που αφορά τη διαρροή των μαθητών από τα ολοήμερα σχολεία, μας έδωσε την αφορμή να ασχοληθούμε κι εμείς. Σκοπός, λοιπόν, της παρούσας εργασίας είναι να διερευνηθούν, εμπειρικά, ποιοι είναι οι λόγοι που ωθούν τους μαθητές να διακόψουν τη συμμετοχή τους απ' το ολοήμερο στα μέσα του σχολικού έτους ενώ είχαν εγγραφεί από την αρχή της χρονιάς.

Την εργασία μπορούμε να τη χωρίσουμε σε δύο μέρη: το θεωρητικό και το εμπειρικό μέρος.

Στο 1^ο κεφάλαιο περιγράφεται ο παιδαγωγικός και κοινωνικός χαρακτήρας του ολοήμερου από την ύπαρξή του μέχρι σήμερα, καθώς επίσης οι κοινωνικοί και παιδαγωγικοί του στόχοι.

Στο 2^ο κεφάλαιο γίνεται μια ιστορική αναδρομή του ολοήμερου σχολείου στην Ελλάδα. Αρχικώς περιγράφεται το 'παραδοσιακό' ολοήμερο σχολείο από τον 19^ο αιώνα μέχρι και τη δεκαετία του 1960, ενώ στη συνέχεια παρουσιάζονται ο σκοπός και η λειτουργία των Τμημάτων Δημιουργικής Απασχόλησης τη δεκαετία του 1980.

Στο 3^ο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στη Μεταρρύθμιση του 1997, με την οποία εισάγονται τα Σχολεία Διευρυμένου Ωραρίου (Σ.Δ.Ω.) και τα Πιλοτικά Ολοήμερα Σχολεία. Στη συνέχεια του κεφαλαίου, περιγράφονται ο ρόλος τους, η οργάνωσή τους και ο τρόπος με τον οποίο λειτουργούν.

Στο 4^ο κεφάλαιο περιγράφονται τα Πειραματικά Ολοήμερα Δημοτικά Σχολεία: ποια σχολεία έχουν χαρακτηριστεί ως Πειραματικά, για ποιους λόγους, καθώς και ποιο είναι το διδακτικό τους ωράριο.

Στο 5^ο κεφάλαιο περιγράφεται το Προαιρετικό Ολοήμερο Σχολείο και οι στόχοι του. Γίνεται αναφορά στην οργάνωση και τη λειτουργία του και αναφέρονται κάποια στατιστικά στοιχεία για τα Ολοήμερα σχολεία στην Ελλάδα σήμερα.

Στο 6^ο κεφάλαιο παρατίθενται στοιχεία που έχουν προκύψει από διάφορες έρευνες, οι οποίες πραγματοποιήθηκαν σε διάφορα ολοήμερα της χώρας μας.

Στο 7^ο κεφάλαιο επιχειρείται να ασκηθεί κριτική σε ορισμένες πτυχές του ολοήμερου που αφορούν τους εκπαιδευτικούς, τους καθηγητές ειδικοτήτων, τις κατ' οίκον εργασίες, τις απόψεις κάποιων γονέων για τον ρόλο του ολοήμερου, τη

συνεργασία γονέων-εκπαιδευτικών, τη σχολειοποίηση του ελεύθερου χρόνου του μαθητή και την υλικοτεχνική υποδομή των ολοήμερων.

Το 8^ο κεφάλαιο περιλαμβάνει την έρευνα που πραγματοποιήθηκε σε 10 Ολοήμερα Δημοτικά Σχολεία του Νομού Βοιωτίας. Περιγράφεται αναλυτικά ο τρόπος με τον οποίο διεξήχθη καθώς και τα αποτελέσματα που προέκυψαν.

Στο 9^ο κεφάλαιο παρατίθενται συμπεράσματα, σχόλια και σκέψεις που προέκυψαν από τα αποτελέσματα της προαναφερθείσας έρευνας.

Στο τέλος, υπάρχει ένα παράρτημα με πίνακες και με τα ερωτηματολόγια που χρησιμοποιήθηκαν στην έρευνα.

1. Παιδαγωγική και κοινωνική διάσταση του Ολοήμερου Σχολείου

Τον 19^ο αιώνα, μέχρι και πριν λίγες δεκαετίες, το Ολοήμερο Σχολείο ικανοποιούσε μόνο κοινωνικές ανάγκες, φύλαξη των παιδιών, αφού οι συνθήκες δεν ήταν οι κατάλληλες ώστε να αναπτύξει και τον παιδαγωγικό του χαρακτήρα. Αργότερα όμως με το πέρασμα των χρόνων, η κοινωνία άρχισε να αλλάζει μορφή, να εξελίσσεται και να γίνεται περισσότερο απαιτητική. Οι μαθητές, που αποτελούσαν τους πολίτες του μέλλοντος, έπρεπε να συμβαδίζουν με την κοινωνική ανάπτυξη και να προμηθεύονται με όσο το δυνατόν περισσότερα εφόδια, με γνώσεις, με ασχολίες, κλπ. Πολλοί γονείς τότε δεν είχαν το ανάλογο μορφωτικό επίπεδο και την οικονομική δυνατότητα για να προσφέρουν στα παιδιά τους όσα χρειαζόνταν, ούτε η ιδιωτική εκπαίδευση είχε αναπτυχθεί στο βαθμό που υπάρχει σήμερα. Έτσι λοιπόν, ο μοναδικός φορέας που θα συνέβαλε στην ανάπτυξη του μορφωτικού επιπέδου των παιδιών, ήταν το σχολείο. Και όταν η κοινωνία απαιτούσε τη διεύρυνση των γνώσεων των παιδιών σε συνδυασμό με την φύλαξή τους (αφού οι γονείς δούλευαν σχεδόν όλη μέρα), παρουσιάστηκε η ανάγκη για τη δημιουργία, την καθιέρωση και την επέκταση του θεσμού των Ολοήμερων Σχολείων. Άρχισε σιγά-σιγά να διακρίνεται και η παιδαγωγική του διάσταση.

Στη σημερινή εποχή, η ύπαρξη του Ολοήμερου οφείλεται αφενός στην αντιμετώπιση κοινωνικών προβλημάτων και αφετέρου στην εφαρμογή διαφόρων μεταρρυθμιστικών – παιδαγωγικών προτάσεων που τόσα χρόνια παρέμεναν απραγματοποίητα λόγω της «συντηρητικότητας» του παραδοσιακού σχολείου. Σκοπός του Ολοήμερου είναι να υπερβεί το παραδοσιακό σχολείο, που είναι απρόσιτο και απωθητικό στους μαθητές και να δημιουργήσει μια ευχάριστη – παιδαγωγική ατμόσφαιρα, στα πλαίσια της οποίας θα δραστηριοποιούνται τα κίνητρα μάθησης, τα παιδιά θα θέλουν από μόνα τους να παραμένουν και τις μεσημβρινές ώρες, θα συμμετέχουν ενεργά στη διαδικασία μάθησης και στην πραγματοποίηση δραστηριοτήτων, θα συνεργάζονται, ο ρόλος του δασκάλου θα είναι καθοδηγητικός – βοηθητικός (ομαδοσυνεργατική διδασκαλία), ενώ δεν θα σχολειοποιείται ο ελεύθερος χρόνος τους (Βρεττός, 2001:72/73).

Το ολοήμερο σχολείο λόγω του διευρυμένου ωραρίου του, έχει τη δυνατότητα να ασχοληθεί με όλους τους μαθητές με τους αδύνατους, οι οποίοι χρειάζονται ενισχυτική παρέμβαση και με τους «ταλαντούχους», οι οποίοι μπορούν να αξιοποιήσουν περαιτέρω τις ικανότητες και τις επιδόσεις τους. Από την επέκταση του σχολικού προγράμματος επωφελούνται σημαντικά, όσον αφορά την προσαρμογή και τη γλωσσική καλλιέργεια, παιδιά από οικογένειες μεταναστών ή προσφύγων. Γενικά,

το ολοήμερο προσφέρει σε όλους τους μαθητές περισσότερο χρόνο προετοιμασίας και εξάσκησης στα διάφορα μαθήματα απ' ό,τι προσφέρει το κανονικό σχολείο. Έτσι, μαθητές και γονείς απαλλάσσονται από κάθε είδους φροντιστήρια στην ιδιωτική αγορά (Χανιωτάκης, 2001:164/165).

Υπό αυτές τις συνθήκες οι μαθητές κοινωνικοποιούνται σε σημαντικό βαθμό. Το γεγονός ότι συνυπάρχουν παιδιά διαφορετικών ηλικιών, επιπέδου, ενδιαφερόντων, θρησκευών, αντιλήψεων, καθώς και η συνεργατικότητα που αναπτύσσεται μεταξύ τους, συμβάλλουν στη δημιουργία και ανάπτυξη των διαπροσωπικών σχέσεων ανάμεσά τους. Επίσης, ο νέος ρόλος του εκπαιδευτικού βοηθάει τους μαθητές να είναι περισσότερο φιλικόι μαζί του, αφού τον αντιμετωπίζουν ως συνεργάτη στη διαδικασία της μάθησης και όχι ως βαθμολογητή (Μούσιου – Μυλωνά, 2004:61/62).

Δύο σημαντικά προβλήματα που καλείται να αντιμετωπίσει το Ολοήμερο Σχολείο, σήμερα, είναι η εκπαιδευτική ανισότητα και η παραπαιδεία. Τα γνωστικά αντικείμενα και άλλα πολιτιστικά αγαθά πρέπει να προσφέρονται σε όλους τους μαθητές ανεξαρτήτως ηλικίας και καταγωγής, εάν δεν θέλουμε να έχουμε εκπαιδευτική ανισότητα. Η διεύρυνση του δημόσιου χαρακτήρα της εκπαίδευσης θα οδηγήσει στην καταπολέμηση της ιδιωτικής εκπαίδευσης, αφού ό,τι γνώσεις χρειάζονται οι μαθητές θα τις αποκτούν μέσα στο σχολείο (Πυργιωτάκης, 2004:9).

Δίνει τη δυνατότητα στους γονείς να αποβάλουν το άγχος που έχουν μονίμως για την υποβοήθηση των παιδιών τους όσον αφορά την προετοιμασία για τα μαθήματα της επόμενης μέρας. Ο δάσκαλος αναλαμβάνει πλέον την ευθύνη αυτή, επιλύει τυχόν απορίες, τους υποδεικνύει τους σωστούς τρόπους να διαβάζουν και να γράφουν και οτιδήποτε άλλο αφορά τη μελέτη των μαθητών.

Οι δραστηριότητες κοινωνικού – πολιτιστικού περιεχομένου, που εντάσσει το κάθε Ολοήμερο Σχολείο στο πρόγραμμά του, αποσκοπούν στο «άνοιγμα του σχολείου» στην κοινωνία ή και ειδικότερα, στην τοπική κοινωνία. Έτσι, οι μαθητές θα έχουν τη δυνατότητα να ασχοληθούν με προβλήματα και καταστάσεις της επικαιρότητας. Οι μαθητές έχουν την ευκαιρία, εφαρμόζοντας τη μέθοδο project, να έρθουν σε επαφή με ανθρώπους και με διάφορους φορείς που δεν είχαν συναντήσει και συνομιλήσει ποτέ και να μάθουν, ερευνώντας, πράγματα που αφορούν ακόμα και τη ζωή τους. Αυτού του είδους η δραστηριοποίηση συμβάλλει στην άμβλυνση της διάκρισης μεταξύ σχολείου και ζωής, στην ανακάλυψη και καλλιέργεια ενδιαφερόντων των μαθητών και δίνει την ευκαιρία στα παιδιά να συναντηθούν με μεγαλύτερες γενιές και να συνάψουν άλλου τύπου κοινωνικές σχέσεις (Χανιωτάκης,

2001:164). Γι' αυτές τις δραστηριότητες υπάρχουν ειδικά προγράμματα όπως η «Αγωγή του Καταναλωτή», η «Κυκλοφοριακή Αγωγή», κλπ (Π. Ι.).

Η επέκταση του σχολικού προγράμματος και το σύνολο των δραστηριοτήτων που προσφέρει, αποτελούν σημαντικές προϋποθέσεις για να αναπτύξουν τα μέλη της σχολικής κοινότητας στενότερες επαφές μεταξύ τους, να υπάρχει ουσιαστική και εποικοδομητική συνεργασία, ο δάσκαλος να έχει καλύτερες σχέσεις με τον μαθητή και το σχολείο να συνδέεται με το γύρω του περιβάλλον (Χανιωτάκης, 2001:164).

Μπορούμε να συνοψίσουμε τους σκοπούς και τους στόχους του Ολοήμερου Σχολείου και να τους χωρίσουμε σε δύο κατηγορίες (Παπαδοπούλου, 2004:26. Π. Ι.):

α) Κοινωνικοί στόχοι

- Απελευθέρωση των γονιών από το άγχος για την προετοιμασία – μελέτη των παιδιών, καθώς και για την φύλαξή τους τις ώρες που εργάζονται.
- Πάταξη της παραπαιδείας και υπεράσπιση του δημόσιου χαρακτήρα της εκπαίδευσης.
- Αντιμετώπιση της παιδικής παραβατικότητας – επιθετικότητας.
- Δραστηριοποίηση των γονέων και των τοπικών φορέων για να βοηθήσουν στο «άνοιγμα του σχολείου στην κοινωνία».
- Επίβλεψη των μαθητών με απόλυτη υπευθυνότητα.
- Ανάπτυξη διαπροσωπικών σχέσεων μεταξύ των μαθητών και αποδοχή της ετερότητας.
- Αντιμετώπιση της κοινωνικής ανισότητας και του κοινωνικού αποκλεισμού.
- Προστασία των μαθητών από παραμέληση, κακή μεταχείριση και οποιονδήποτε άλλο κίνδυνο που μπορεί να υπάρχει στο οικογενειακό και κοινωνικό τους περιβάλλον.

β) Παιδαγωγικοί στόχοι

- Εισαγωγή νέων γνωστικών αντικειμένων στο πρόγραμμα του Ολοήμερου.
- Εφαρμογή νέων μορφών και μεθόδων διδασκαλίας.
- Διεπιστημονική και διαθεματική προσέγγιση των μαθημάτων.
- Προετοιμασία και μελέτη των μαθημάτων στο σχολείο και όχι στο σπίτι.
- Εμβάθυνση της διαπολιτισμικής διάστασης της εκπαίδευσης.
- Καλύτερη συνεργασία δασκάλου – μαθητών.

- Γνωστική, συναισθηματική και ψυχοκοινωνική ανάπτυξη των μαθητών μέσα από την καλλιέργεια ερευνητικών, κατασκευαστικών, επικοινωνιακών και πολιτιστικών δεξιοτήτων.
- Ανάπτυξη της προσωπικότητας των μαθητών.

2. Ιστορική αναδρομή του Ολοήμερου Σχολείου στην Ελλάδα

2.1 Από το ‘παραδοσιακό’ Ολοήμερο Σχολείο...

Ο θεσμός του Ολοήμερου Σχολείου δεν δημιουργήθηκε στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια, αλλά υπήρχε ήδη από τον 19^ο αιώνα. Λειτουργούσε, όπως και τα σχολεία των υπόλοιπων ευρωπαϊκών χωρών, σύμφωνα με τη μορφή που είχε προτείνει σε παλαιότερες εποχές ο Κομμένιος. Η έναρξη της διδασκαλίας ήταν στις 8.00 το πρωί έως τις 12.00 και η μεταμεσημβρινή ζώνη διαρκούσε από τις 14.00 έως τις 16.00. Σ’ αυτές τις δύο ώρες, που μεσολαβούσαν από τις 12.00 μέχρι τις 14.00, οι μαθητές και οι δάσκαλοι πήγαιναν στο σπίτι τους για φαγητό και ξεκούραση. Αυτό το σύστημα καθιερώθηκε επισήμως στον ελληνικό χώρο με νόμο το 1836 και μπορούμε να το χαρακτηρίσουμε ως το «παραδοσιακό Ολοήμερο Σχολείο» (Πυργιωτάκης, 2004:5. Χανιωτάκης, 2004:45.).

Από τη δεκαετία του 1950 άρχισαν να εμφανίζονται στην εκπαιδευτική και επιστημονική κοινότητα έντονοι προβληματισμοί όσον αφορά την ορθότητα και την αναγκαιότητα της λειτουργίας του σχολείου σε ολοήμερη βάση. Αιτία για την ανάπτυξη αυτών των αντιπαραθέσεων, αποτέλεσε ο υπερβολικός φόρτος εργασίας από την πλευρά των δασκάλων που έπρεπε να βρίσκονται στο σχολείο και το πρωί και το απόγευμα. Αποτέλεσμα της όλης κατάστασης που δημιουργήθηκε ήταν η οριστική κατάργηση, από το Υπουργείο Παιδείας, της μεταμεσημβρινής ζώνης περίπου στα τέλη της δεκαετίας του 1960. Υπήρξαν όμως και άλλοι λόγοι που ώθησαν στην κατάργηση του Ολοήμερου. Από την πλευρά του κράτους, τα επιπλέον χρήματα που απαιτούσαν η διατήρηση και ο εκσυγχρονισμός της λειτουργίας των σχολείων του τύπου αυτού, θα επιβάρυνε ακόμα περισσότερο την Πολιτεία και δε θα ήταν σε θέση να ανταπεξέλθει στις περαιτέρω ανάγκες. Επίσης, οι περισσότερες ώρες, που απαιτούσε η μεταμεσημβρινή ζώνη, δημιουργούσαν την ανάγκη πρόσληψης επιπλέον διδακτικού προσωπικού. Η αντίθετη στάση των εκπαιδευτικών έγκειται στο ότι οι ίδιοι οι δάσκαλοι που εργάζονταν το πρωί ήταν αρνητικοί στην παραμονή τους στο σχολείο και στο άλλο μισό, σχεδόν, της υπόλοιπης μέρας. (Χανιωτάκης, 2004:46).

Ένα άλλο σημαντικό πρόβλημα ήταν η εκπαιδευτική έκρηξη που σημειώθηκε τη δεκαετία του '60, η οποία δημιούργησε νέες κτιριακές ανάγκες. Η λύση μπορούσε να δοθεί με την κατάργηση της απογευματινής ζώνης και με την καθιέρωση της διπλοβάρδιας. Μια δυσμενής κατάσταση που εξακολουθεί να υπάρχει και σήμερα σε ορισμένα σχολεία των μεγάλων πόλεων. Η κατάργηση του «παραδοσιακού Ολοήμερου σχολείου» έδωσε ώθηση στην ανάπτυξη της λεγόμενης *παραπαιδείας* δηλαδή την ιδιωτική εκπαιδευτική αγορά (φροντιστήρια ξένων γλωσσών, μουσική, ηλεκτρονικοί υπολογιστές, κλπ), στην οποία καταφεύγει η πλειοψηφία των γονέων προκειμένου να καλύψουν τις μορφωτικές και πολιτιστικές ανάγκες των παιδιών τους. Αποτέλεσμα αυτού είναι η υπερφόρτωση και η *σχολιοποίηση* του ελεύθερου χρόνου του μαθητή (Χανιωτάκης, 2004:46/47).

2.2 ...στα Τμήματα Δημιουργικής Απασχόλησης

Το 1980, το αίτημα για διεύρυνση του σχολικού ωραρίου ήρθε στο επίκεντρο των συζητήσεων, αλλά αυτή τη φορά κυρίως από την πλευρά των γονιών. Οι συνθήκες εργασίας και ζωής στην οικογένεια άλλαξαν στο έπακρο. Η γυναίκα άρχισε να εισέρχεται δυναμικά στην αγορά εργασίας, με αποτέλεσμα να λείπει πολλές ώρες από το σπίτι, ακόμα και το μεσημέρι, ίσως και πολύ αργότερα. Πολλά παιδιά των εργαζόμενων γονιών πήγαιναν στο σπίτι μετά τη λήξη του σχολικού προγράμματος και ήταν μόνα τους. Μάλιστα, αναφέρονται χαρακτηριστικά ως «παιδιά με το κλειδί στο χέρι» (Πυργιωτάκης, 2004:7. Χανιωτάκης, 2004:48/49.).

Έτσι, οι ίδιοι οι γονείς ανέλαβαν με δική τους πρωτοβουλία την ίδρυση και χρηματοδότηση «Τμημάτων Δημιουργικής Απασχόλησης» μέσα στα σχολεία. Τα παιδιά μπορούσαν να παραμείνουν εκεί έως το απόγευμα μέχρι να επιστρέψουν οι γονείς από τη δουλειά τους και να τα παραλάβουν. Διαπιστώνουμε, λοιπόν, ότι η πρώτη προσπάθεια λειτουργίας ολοήμερων τμημάτων στα σχολεία έγινε από τους γονείς και όχι από την Πολιτεία. Τα τμήματα αυτά λειτουργούσαν κυρίως ως χώροι φύλαξης των παιδιών, πράγμα το οποίο θα καθιστούσε αργότερα δύσκολη την εφαρμογή των παιδαγωγικών αρχών στη μετέπειτα εξέλιξή τους, πρόβλημα που αντιμετωπίζουν τα σημερινά Ολοήμερα σχολεία (Χανιωτάκης, 2004:49).

3. Η Μεταρρύθμιση του 1997

Με τον Ν.2525/97 εισάγονται δύο τύποι ολοήμερης εκπαίδευσης: τα Σχολεία Διευρυμένου Ωραρίου και τα Πιλοτικά ολοήμερα σχολεία.

3.1 Σχολεία Διευρυμένου Ωραρίου.

Τα Σχολεία Διευρυμένου Ωραρίου (Σ.Δ.Ω) δημιουργήθηκαν για να καλυφθούν κυρίως κοινωνικό – πολιτικές ανάγκες. Λειτουργούσαν μόνο για παιδιά με εργαζόμενους γονείς σε προαιρετική βάση (Πυργιωτάκης, 2004:11. Χανιωτάκης, 2004:49). Σύλλογοι γονέων, εκπαιδευτικές αρχές και άλλοι κοινωνικοί παράγοντες ενδιαφέρθηκαν ιδιαίτερα για την ομαλή λειτουργία του νέου θεσμού και κατάφεραν να ξεπεράσουν τα προβλήματα που είχαν να αντιμετωπίσουν, δημιουργώντας ένα διαφορετικό, από τα συνηθισμένα, Σχολείο Διευρυμένου Ωραρίου (Πυργιωτάκης, 2004:10). Όμως, οι ελλείψεις και οι αδυναμίες που παρουσιάστηκαν ήταν σημαντικές και αξίζει να τις αναφέρουμε, παρά τις προσπάθειες που έγιναν για την εξάλειψή τους. Τα σημαντικότερα προβλήματα αφορούσαν την υλικοτεχνική υποδομή και τη διοικητική – επιστημονική παραμέληση από τους αρμόδιους φορείς (Χανιωτάκης, 2004:50). Το γεγονός ότι υπήρχε ετερογένεια μαθητών όσον αφορά την ηλικία και τα ενδιαφέροντά τους, συνέβαλε στην απουσία της κατάλληλης παιδαγωγικής προσφοράς. Αυτό με τη σειρά του, οδηγούσε στη δυσκολία διαμόρφωσης ενός προγράμματος εργασίας από το δάσκαλο, το οποίο θα έπρεπε να ακολουθήσουν οι μαθητές στα σχολεία αυτά. Έτσι, οι γονείς έχοντας ως αφορμή τη συγκεκριμένη δικαιολογία πίστευαν ότι μπορούσαν να πηγαίνουν τα παιδιά τους όποτε ήθελαν, να τα αφήνουν όσο ήθελαν και να τα παίρνουν όποτε αυτοί ήθελαν (Πυργιωτάκης, 2004:10/11).

Από έρευνα που πραγματοποιήθηκε σε σχολεία της Θεσσαλίας και των νομών της Κεντρικής Ελλάδας (Ευρυτανίας, Φθιώτιδας, Φωκίδας), προέκυψαν σημαντικά στοιχεία που αφορούσαν τους γονείς των μαθητών που συμμετείχαν στα Σ.Δ.Ω. Συγκεκριμένα, το μεγαλύτερο ποσοστό των μητέρων των μαθητών εργαζόταν εκτός σπιτιού. Αυτό μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι το Σ.Δ.Ω. «φιλοξενούσε» παιδιά των οποίων οι γονείς, αλλά κυρίως οι μητέρες, έλειπαν πολλές ώρες από το σπίτι. Από τα στοιχεία που συλλέχθηκαν συμπεραίνουμε ότι η εργαζόμενη μητέρα αποτελούσε τον πιο καθοριστικό παράγοντα για την συμμετοχή ή μη του παιδιού στο Ολοήμερο και όχι τόσο το είδος του επαγγέλματος του πατέρα. Διαπιστώθηκε ωστόσο ότι οι περισσότεροι μαθητές που φοιτούσαν στα ολοήμερα εκείνων των περιοχών, προέρχονταν από οικογένειες που τα επαγγέλματα των γονιών ανήκαν στη μεσαία ή

και κατώτερη κατηγορία (Λάμνιαν & Ντακουμή, 2003:154,161). Σύμφωνα με την έρευνα, οι γονείς θεωρούσαν μεγάλη «ανακούφιση» την εισαγωγή γνωστικών αντικειμένων στο πρόγραμμα διδασκαλίας των Σ.Δ.Ω., αφού κάποιον από αυτούς δεν είχαν τη δυνατότητα να τα πληρώσουν στην ιδιωτική εκπαίδευση, προκειμένου να τα προσφέρουν στα παιδιά τους (Λάμνιαν & Ντακουμή, 2003:157).

3.2 Πιλοτικά Ολοήμερα Σχολεία.

Τα Πιλοτικά Ολοήμερα Σχολεία αποσκοπούσαν σε μια εντελώς διαφορετική κατεύθυνση με παιδαγωγικό χαρακτήρα. Δημιουργήθηκαν 28 σε όλη την Ελλάδα και η φοίτηση ήταν υποχρεωτική για όλους τους μαθητές (ΥΠ.Ε.Π.Θ., 2005γ). (βλ. πιν.1, στο παράρτημα)

Παρ' όλο που το πρόγραμμα του σχολείου ήταν ενιαίο, μπορούμε να διακρίνουμε τρεις ζώνες:

- πρωινή ζώνη εργασίας
- μεσημβρινή ζώνη ανάπαυσης
- απογευματινή ζώνη εργασίας (Πυργιωτάκης, 2004:43/44).

Συστάθηκε και μια επιτροπή της οποίας η αποστολή ήταν να παρακολουθεί τη λειτουργία και την πορεία των Πιλοτικών Ολοήμερων Σχολείων. Πρώτη μέριμνά της ήταν η εξασφάλιση της κατάλληλης υλικοτεχνικής υποδομής (βιβλιοθήκες, εργαστήρια, τηλεόραση, video, χώροι εργασίας και χαλάρωσης, ατομικά ντουλαπάκια για τα προσωπικά αντικείμενα των μαθητών, κλπ.) (Πυργιωτάκης, 2004:12/13).

Τα μαθήματα διακρίνονται σε υποχρεωτικά και ελεύθερης επιλογής. Στα υποχρεωτικά ανήκαν αυτά που είχαν επιλέξει τα μισά τουλάχιστον Πιλοτικά Ολοήμερα Σχολεία και στα επιλεγόμενα αυτά που είχαν επιλεγεί από το μικρότερο ποσοστό των σχολείων. Εκτός από αυτά, υπήρχαν κι επιπλέον δραστηριότητες που μπορούσε να επιλέξει το κάθε σχολείο και να τις ενσωματώσει στο πρόγραμμά του. Επίσης, είχε το δικαίωμα να επιλέξει μαθήματα και δραστηριότητες που δεν αναφέρονταν σε κάποιο κατάλογο αλλά ανταποκρίνονταν στα ενδιαφέροντα των μαθητών (Πυργιωτάκης, 2004:14).

Τα μαθήματα επιλογής που προτείνονται για την απογευματινή ζώνη, μπορεί και να αποτελούν συνέχεια των προμεσημβρινών μαθημάτων, μπορεί να είναι και αυτόνομα, δηλαδή να εμφανίζονται για πρώτη φορά. Ωστόσο, και στις δύο περιπτώσεις δεν πρέπει να αντιμετωπίζονται ως ανεξάρτητα το ένα από το άλλο, να μη γίνεται διαχωρισμός ανάμεσα σε «ακαδημαϊκά» και «μη ακαδημαϊκά» μαθήματα, αλλά να θεωρούνται ως ενιαία ενότητα-θέμα (Βρεττός, 2001:76).

Εκτός από τα μαθήματα που αναφέραμε, υπάρχουν και κάποια προγράμματα που προτείνουν άλλοι εθνικοί φορείς, εκτός από το ΥΠ.Ε.Π.Θ., ακόμα και η Ευρωπαϊκή Ένωση. Μερικά απ' αυτά είναι: Αγωγή του Καταναλωτή, Διαπολιτισμική Εκπαίδευση, Θεατρική Παιδεία, Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, κ.ά. Επίσης, μπορούν να προτείνουν και τα παιδιά κάποιο θέμα που τους ενδιαφέρει και να το εντάξουν στο πρόγραμμά τους, δίνοντας την ευκαιρία και τη δυνατότητα να συμμετάσχουν ακόμα και κοινωνικοί φορείς, αρκεί να σχετίζονται με το εκάστοτε θέμα. Αυτό συμβαίνει κυρίως με τις εργασίες που πραγματοποιούνται με τη μέθοδο project (Π. Ι.).

Ο εξοπλισμός της εκάστοτε σχολικής μονάδας εξαρτάται από τον αριθμό των μαθητών και κυρίως από τους χώρους που διαθέτει.

Δημιουργία εργαστηρίων και εξοπλισμός τους

εργαστήρια -Φυσικών Επιστημών

-Εικαστικών

-Μουσικής

-Θεατρικής Αγωγής

Το καθένα από τα παραπάνω απαιτεί το δικό του ξεχωριστό εξοπλισμό, π.χ. υπολογιστές, υλικά για την εκτέλεση πειραμάτων, μουσικά όργανα, σκηνικά, ενδυμασίες, κλπ.

Εξοπλισμός ειδικών αιθουσών

Κατάλληλη διαμόρφωση αίθουσας πολλαπλών χρήσεων, αίθουσας γεύματος, εκδηλώσεων, εξοπλισμός βιβλιοθήκης-αναγνωστηρίου, κλειστού γυμναστηρίου, κ.ά.

Αναβάθμιση της αίθουσας διδασκαλίας

Αναβάθμιση του χώρου, στον οποίο τα παιδιά βρίσκονται εκεί τις περισσότερες ώρες, από αισθητική και διδακτική πλευρά. Δηλαδή, βάψιμο των τοίχων με διάφορα χρώματα, έτσι ώστε να διακρίνονται διαφορετικές ζώνες και η κάθε μια απ' αυτές να έχει τον δικό της παιδαγωγικό στόχο. Αλλαγή των θρανίων και του τρόπου διάταξης, ακόμα και των κουρτινών. Εμπλουτισμός της βιβλιοθήκης με το απαραίτητο εποπτικό υλικό, όπως βιβλία, CD, video, βιντεοκασέτες, τηλεόραση, επιδιασκόπιο και πολλά άλλα.

Ο αύλειος και οι κοινόχρηστοι χώροι

Διαμόρφωση του αύλειου χώρου με τέτοιο τρόπο ώστε να προσφέρεται για ποικίλες «εξωτερικές» δραστηριότητες ή να γίνει και παιδότοπος ενώ οι κοινόχρηστοι χώροι, όπως διάδρομοι και χωλ, μπορούν να αξιοποιηθούν καταλλήλως με σκοπό να προσελκύουν το ενδιαφέρον των μαθητών και να αποτελούν περιοχές

για πολιτιστικά γεγονότα και για άλλες μαθητικές δραστηριότητες περιορισμένου τύπου.

Ερμάρια μαθητών

Ατομικά ντουλαπάκια για τους μαθητές, όπου τοποθετούνται προσωπικά τους αντικείμενα.

Υποστηρικτικό εκπαιδευτικό υλικό

Περιλαμβάνει χάρτες, κασέτες, διαφάνειες, cd-rom, και διάφορα άλλα που χρησιμοποιούνται στη διδασκαλία των γνωστικών αντικειμένων για την καλύτερη εμπέδωση των μαθημάτων.

Σίτιση

Οι μαθητές φέρνουν ένα ελαφρύ γεύμα από το σπίτι τους και γι' αυτό πρέπει να υπάρχει ένας ειδικά διαμορφωμένος χώρος εξοπλισμένος με ψυγεία, φουρνάκια μικροκυμάτων, τραπέζια, καθίσματα, κλπ.

Από το 2002, η εκπαιδευτική πολιτική εστίασε στη βελτίωση και στον εκσυγχρονισμό των Σχολείων Διευρυμένου Ωραρίου και επομένως, στο «πάγωμα» της επέκτασης των Πιλοτικών Ολοήμερων Σχολείων, τα οποία μετονομάστηκαν Πειραματικά Ολοήμερα Σχολεία (Χανιωτάκης, 2004:50).

4. Πειραματικά Ολοήμερα Δημοτικά Σχολεία

Σύμφωνα με Εγκύκλιο του ΥΠ.Ε.Π.Θ. (ΥΠ.Ε.Π.Θ. 2005γ) τα Πιλοτικά Σχολεία ορίζονται Πειραματικά Ολοήμερα Σχολεία. Η δημιουργία τους αποσκοπεί στο να εφαρμοστούν δοκιμαστικά νέες μέθοδοι διδασκαλίας, διαδικασίας αξιολόγησης Ωρολογίων και Αναλυτικών Προγραμμάτων, τρόποι οργάνωσης και λειτουργίας του σχολείου. Να εμπλουτιστούν τα προγράμματα σπουδών, να διευρυνθεί το ωρολόγιο πρόγραμμα, να διαχειριστεί ο σχολικός χρόνος με ορθολογικό τρόπο καθώς και να χρησιμοποιηθούν δοκιμαστικά διδακτικά βιβλία και εποπτικά μέσα διδασκαλίας προκειμένου να αναδειχθούν τα παιδαγωγικά οφέλη που προκύπτουν για όλους τους μαθητές που συμμετέχουν σε πρόγραμμα Ολοήμερου.

Τα μαθήματα διακρίνονται σε δύο κατηγορίες: τα υποχρεωτικά και τα επιλογής (Πυργιωτάκης, 2004:14).

Στα *υποχρεωτικά* ανήκουν: μελέτη – προετοιμασία των μαθητών στη Γλώσσα και τα Μαθηματικά για την επόμενη μέρα, Νέες Τεχνολογίες στην Εκπαίδευση και Αγγλικά. Η Αγγλική Γλώσσα προτείνεται για τις τάξεις Γ', Δ', Ε', ΣΤ' ενώ για τις Α' και Β' προτείνεται ο Αθλητισμός.

Στα μαθήματα *επιλογής* ανήκουν: Αθλητισμός, Εικαστικά, Θεατρική Αγωγή, Μουσική και Χορός.

Οι ώρες των παραπάνω μαθημάτων για κάθε τάξη, όπως προβλέπεται από το ΥΠ.Ε.Π.Θ. σύμφωνα με εγκύκλιο (ΥΠ.Ε.Π.Θ., 2005γ), είναι:

- ♦ Μελέτη – προετοιμασία: για τις τάξεις Α'-Β' 10 ώρες
(Γλώσσα και Μαθηματικά) για τις τάξεις Γ', Δ', Ε', ΣΤ' 7-8 ώρες
- ♦ Νέες Τεχνολογίες στην
εκπαίδευση : για όλες τις τάξεις 2 ώρες
- ♦ Αγγλικά : καθόλου για τις τάξεις Α'-Β' ενώ για Γ',
Δ', Ε', ΣΤ', 2-4 ώρες
- ♦ Αθλητισμός : υποχρεωτικό για τις τάξεις Α'-Β', 4ώρες

Για τα Εικαστικά, τη Θεατρική Αγωγή, τη Μουσική και τον Χορό, τα σχολεία μπορούν να επιλέξουν δύο γνωστικά αντικείμενα από δύο ώρες το καθένα, αναλόγως την τάξη και το τμήμα (αφορούν όλες τις τάξεις).

- Σε περίπτωση που υπάρχει έλλειψη εκπαιδευτικών Αγγλικής, οι ώρες αυτές προστίθενται στις ώρες του δασκάλου κι επομένως, για τις τάξεις Γ', Δ', Ε', ΣΤ' θα υπάρχει περισσότερος χρόνος για προετοιμασία στη Γλώσσα και τα Μαθηματικά.
- Σε περίπτωση που υπάρχει έλλειψη εκπαιδευτικών πληροφορικής, οι ώρες αυτές διατίθενται για κάποιο άλλο διδακτικό αντικείμενο.

Το Διδακτικό Ωράριο

Το υποχρεωτικό Διδακτικό Ωράριο εφαρμόζεται για τις τάξεις Α' και Β' από τις 08:00' μέχρι τις 15:00' και για τις υπόλοιπες τάξεις από τις 08:00' μέχρι τις 15:50'. Στο πρόγραμμα αυτό, εντάσσονται όλα τα μαθήματα του βασικού Ωρολογίου προγράμματος του Δημοτικού Σχολείου, καθώς και τα υποχρεωτικά γνωστικά αντικείμενα. Το προαιρετικό Διδακτικό Ωράριο, το οποίο παρακολουθούν όσοι μαθητές το επιθυμούν, ορίζεται από τις 15:00' μέχρι τις 16:40', για τις τάξεις Α' και Β' και από τις 15:50' μέχρι τις 16:40' για τις τάξεις Γ', Δ', Ε', και ΣΤ'. Επίσης, για την πρωινή ζώνη, το προαιρετικό πρόγραμμα για όλες τις τάξεις, ορίζεται από 07:00', έως 08:00'. (βλ. πιν. 2, στο παράρτημα)

5. Το προαιρετικό Ολοήμερο Σχολείο

Το προαιρετικό ολοήμερο σχολείο είναι μετεξέλιξη των Σχολείων Διευρυμένου Ωραρίου, τα οποία λειτουργούσαν μόνο για παιδιά με εργαζόμενους γονείς σε προαιρετική βάση. Στην ουσία επρόκειτο για την κάλυψη κοινωνικό-πολιτικών αναγκών (Χανιωτάκης, 2004:49).

Το ολοήμερο σχολείο αποτελεί ένα καινοτόμο θεσμό για την ελληνική σχολική πραγματικότητα, αν και η λειτουργία του ξεκίνησε στη χώρα μας κάπως καθυστερημένα σε σύγκριση με τις άλλες ευρωπαϊκές χώρες (Αγγελοπούλου, 2004:53).

Το περιεχόμενο του ολοήμερου σχολείου είναι έντονα εκπαιδευτικό και κοινωνικό. Ο λόγος για τον οποίο σχεδιάστηκε είναι να εξυπηρετήσει υψηλούς παιδαγωγικούς στόχους, όπως είναι η παιδαγωγική αξιοποίηση του απογευματινού χρόνου παραμονής των παιδιών στο σχολικό χώρο, με την ευθύνη και εποπτεία των εκπαιδευτικών. Ο επιπλέον χρόνος παραμονής των μαθητών στο σχολείο, αποσκοπεί στην επίτευξη δύο κυρίως στόχων:

- Στην εμπέδωση των γνώσεων και δεξιοτήτων που διδάσκονται οι μαθητές στο πρωινό πρόγραμμα.
- Στον εμπλουτισμό του πρωινού προγράμματος με επιπλέον διδακτικά αντικείμενα.

Η εμπέδωση πραγματοποιείται μέσα από την προετοιμασία των εργασιών των μαθημάτων του πρωινού προγράμματος και μέσα από επιπρόσθετες δραστηριότητες. Μέσα απ' αυτή τη διαδικασία, οι μαθητές θα καταστούν ικανοί να εργάζονται αυτόνομα και υπεύθυνα, κυρίως κατά την προετοιμασία των μαθημάτων της επόμενης μέρας.

Ο δεύτερος στόχος υλοποιείται με τη διδασκαλία επιπρόσθετων μαθημάτων που ανταποκρίνονται στα άμεσα ενδιαφέροντα και τις ανάγκες των μαθητών (ΥΠ.Ε.Π.Θ., 2005α).

Επιμέρους στόχοι του ολοήμερου προγράμματος είναι οι εξής:

- Να γίνει το ολοήμερο σχολείο ο χώρος όπου οι μαθητές θα αναπτύσσουν δεξιότητες γνωστικές, ερευνητικές, πολιτιστικές. Ταυτόχρονα θα αναπτύσσουν την προσωπικότητα, το χαρακτήρα τους, αλλά και τις γνώσεις τους «μαθαίνοντας πώς να μαθαίνουν», «πώς να αποδέχονται τους άλλους» και «πώς να είναι υπεύθυνοι και δημιουργικοί».

- Να δομήσει με «νέα» στοιχεία την εξελικτική πορεία των μαθητών, ώστε αυτοί να ανταποκριθούν στις ανάγκες και τις επιταγές της σύγχρονης κοινωνίας της γνώσης.

- Να συμβάλει στην εξυπηρέτηση της οικογένειας του μαθητή και στην απαλλαγή της από τη φροντίδα και το κόστος για αναζήτηση πρόσθετης απασχόλησης του μαθητή εκτός σχολείου.

- Να ευαισθητοποιήσει τους γονείς και να ενεργοποιήσει τους φορείς της τοπικής κοινωνίας, επιτυγχάνοντας το «άνοιγμα του σχολείου στην κοινωνία».

- Να διατηρήσει το δημόσιο χαρακτήρα της εκπαίδευσης, μέσα από τη συνεργασία ολόκληρης της εκπαιδευτικής κοινότητας (μαθητές, εκπαιδευτικοί, γονείς, τοπική κοινωνία) (ΥΠ.Ε.Π.Θ., 2005α).

Το πρόγραμμά του περιλαμβάνει υποστηρικτική βοήθεια στην Ελληνική Γλώσσα και στα Μαθηματικά, δηλαδή μελέτη και προετοιμασία των μαθητών για τα μαθήματα της επόμενης μέρας, από υπεύθυνο δάσκαλο. Στο πλαίσιο του εντάσσονται επίσης επιλογές των μαθητών σε μαθήματα και δραστηριότητες που αναβαθμίζουν το ρόλο του σχολείου, όπως η Ξένη Γλώσσα, η εισαγωγή στις Νέες Τεχνολογίες στην Εκπαίδευση, ο Αθλητισμός, ο Χορός, η Θεατρική Αγωγή, η Μουσική και τα Εικαστικά, αντικείμενα που διαμορφώνουν συνθήκες ανοικτού εκπαιδευτικού περιβάλλοντος και ελκυστικότερης μάθησης. Γι' αυτό, έχει γίνει πρόβλεψη να στελεχωθεί το ολόημερο με υπεύθυνους δασκάλους (οι οποίοι αναλαμβάνουν την προετοιμασία και την πρόσθετη βοήθεια στη Γλώσσα και στα Μαθηματικά), αλλά και με εκπαιδευτικούς ειδικοτήτων για τα πρόσθετα διδακτικά αντικείμενα (Αθλητισμός, Χορός, κλπ). Ο μαθητής, κατά το απογευματινό ωράριο, εργάζεται και μαθαίνει μέσω εναλλακτικών διδακτικών προσεγγίσεων, κυρίως της βιωματικής μορφής. Το περιβάλλον βοηθάει τον μαθητή να αναπτύξει τις ικανότητές του χωρίς να του δημιουργούνται προβλήματα και να στερείται βασικών αναγκών, όπως η σίτιση και η ξεκούραση (ΥΠ.Ε.Π.Θ., 2005α).

Το ολόημερο σχολείο εκτός από την ενισχυτική διδασκαλία που προσφέρει στους αδύνατους μαθητές (οι οποίοι συνήθως προέρχονται από οικογένειες χαμηλού κοινωνικοοικονομικού και μορφωτικού επιπέδου), δίνει τη δυνατότητα στους μαθητές να ολοκληρώνουν τις κατ' οίκον εργασίες και τα μαθήματα για την επόμενη μέρα στο σχολείο και όχι στο σπίτι. Και οι οικογένειες που προαναφέρθηκαν είναι αυτές που δεν μπορούν να βοηθήσουν τα παιδιά τους είτε γιατί δεν έχουν το ανάλογο μορφωτικό επίπεδο είτε γιατί δεν έχουν την οικονομική άνεση να πληρώσουν φροντιστήρια. Σύμφωνα μ' αυτή την άποψη, το ολόημερο απευθύνεται κυρίως σε

παιδιά που προέρχονται από ένα μη μορφωσιογόνο περιβάλλον, αφού αυτά χρειάζονται περισσότερη βοήθεια. Βέβαια, και η ολοκλήρωση των υποχρεώσεων των μαθητών μέσα στο σχολείο ανακουφίζει και τους γονείς και τα παιδιά, αφού απαλλάσσονται από τη μελέτη στο σπίτι, έχοντας περισσότερο ελεύθερο χρόνο να ασχοληθούν με κάτι δημιουργικότερο (Χανιωτάκης, 2001:174).

5.1 Οργάνωση και λειτουργία

Τα τμήματα του Ολοήμερου περιλαμβάνουν 30 μαθητές (χωρίζονται όταν υπερβαίνουν τους 30). Σε ένα Ολοήμερο με αριθμό μαθητών από 31-60 η κατανομή γίνεται σε τμήμα μικρών τάξεων (Α, Β) και σε τμήμα μεγάλων τάξεων (Γ, Δ, Ε, ΣΤ). Αυτό όμως δε σημαίνει ότι αποκλείεται και διαφορετική κατανομή των τάξεων στα δύο τμήματα, εφόσον αυτό επιβάλλεται από τον μεγάλο αριθμό μαθητών συγκεκριμένων τάξεων (ΥΠ.Ε.Π.Θ., 2005α).

Στα πολυθέσια σχολεία, για να λειτουργήσουν ως ολοήμερα, θα πρέπει να συμμετέχουν τουλάχιστον 15 μαθητές. Ενώ στα ολιγοθέσια δε θα πρέπει οι μαθητές να είναι λιγότεροι από 5. Τα συστεγαζόμενα σχολεία συγκροτούν ενιαία τμήματα Ολοήμερου. Σε περίπτωση βέβαια, που δεν συμπληρωθεί ο απαιτούμενος αριθμός μαθητών, μπορεί να ανασταλεί η λειτουργία του Ολοήμερου για ένα έτος (ΥΠ.Ε.Π.Θ., 2005α).

Η προαιρετικότητα της παρακολούθησης του προγράμματος του Ολοήμερου Σχολείου αφορά μόνο τη συμμετοχή ή μη των παιδιών σ' αυτό. Ενώ η παρακολούθησή του είναι υποχρεωτική για όλους τους μαθητές που έχουν δηλώσει ότι θέλουν να συμμετέχουν· επομένως, δεν επιτρέπονται αιτήματα για πρόωρη αποχώρηση μαθητών (ΥΠ.Ε.Π.Θ., 2005α).

Η *πρωινή ζώνη* του Ολοήμερου (προαιρετικού) Δημοτικού Σχολείου λειτουργεί τις ώρες 07:00 – 08:00, εφ' όσον σ' αυτή συμμετέχουν από 5 μαθητές και πάνω. Κατά τη διάρκεια της ώρας αυτής τα παιδιά ασχολούνται με την προετοιμασία των μαθημάτων της ημέρας (επανάληψη ορθογραφίας, επίλυση αποριών του μαθητή, ανάγνωση του κειμένου της ημέρας από τη Γλώσσα, κλπ.).

Το ωράριο της *απογευματινής ζώνης* στο Ολοήμερο είναι ως εξής:

- 1^η ώρα 12:50-13:30 (40') για τις τάξεις Α', Β'
 - 13:30-13:55 (25') γεύμα – διάλειμμα
- 2^η ώρα 13:55-14:30 (35') για όλες τις τάξεις
 - 14:30-14:40 (10') διάλειμμα

3^η ώρα 14:40-15:15 (35') για όλες τις τάξεις

15:15-15:25 (10') διάλειμμα

4^η ώρα 15:25-16:00 (35') για όλες τις τάξεις

(ΥΠ.Ε.Π.Θ., 2005α).

Οι ώρες Μελέτης-Προετοιμασίας για τα τμήματα των Α', Β' τάξεων είναι 10 την εβδομάδα, ενώ λαμβάνεται πρόνοια, ώστε για το ίδιο αντικείμενο στο πρόγραμμα των τμημάτων των υπόλοιπων τάξεων να διατίθενται 7-8 ώρες.

Υποχρεωτικά μαθήματα:

Για όλα τα τμήματα:

- Η Μελέτη-Προετοιμασία (στην Ελληνική Γλώσσα και τα Μαθηματικά)
- Οι Νέες Τεχνολογίες στην Εκπαίδευση, εφόσον το σχολείο στελεχωθεί με εκπαιδευτικό της αντίστοιχης ειδικότητας.

Για τα τμήματα των τάξεων Α', Β' : *Ο Αθλητισμός*

Για τα τμήματα των τάξεων Γ', Δ', Ε', ΣΤ' : *Η Αγγλική Γλώσσα*

Προαιρετικά μαθήματα :

Για τα τμήματα των τάξεων Α', Β' : *Ο Αθλητισμός*

Για όλα τα τμήματα

: *Τα Εικαστικά*

: *Η Θεατρική Αγωγή*

: *Η Μουσική*

: *Ο Χορός*

5.2 Στατιστικά στοιχεία

Η λειτουργία του ολοήμερου Δημοτικού σχολείου σήμερα:

- Ο συνολικός αριθμός των ολοήμερων σχολείων, που έχουν ιδρυθεί μέχρι σήμερα, είναι 4.271 σε σύνολο 5.609 σχολικών μονάδων (76,1%).
- Από τους 45.442 δασκάλους, οι 4.227 εργάζονται στα ολοήμερα (9,3%).
- 6.705 οργανικές θέσεις δασκάλων έχουν ιδρυθεί για τη λειτουργία των ολοήμερων.
- 6.137 εκπαιδευτικοί ειδικοτήτων εργάζονται στο ολοήμερο πρόγραμμα.
- Το σχολικό έτος 2005-2006 εγγράφησαν στο ολοήμερο 151.710 μαθητές σε σύνολο 609.677 μαθητών (24,8%).

- Οι μαθητές που είναι εγγεγραμμένοι και παρακολουθούν το πρόγραμμα του ολοήμερου ανά τάξεις είναι:

Τάξη	Αριθμός μαθητών	Ποσοστά
A	28.254	20%
B	29.114	20,7%
Γ	25.705	18,2%
Δ	21.985	15,6%
E	18.801	13,3%
ΣΤ	16.751	11,9%

Διαπιστώνουμε ότι οι μαθητές που πηγαίνουν στο ολοήμερο προέρχονται κυρίως από τις μικρές τάξεις (Γούπος & Μήνας, 2006:24).

- Το ωράριο λειτουργίας του ολοήμερου σχολείου μέχρι τις 16:00 είναι αρκετά ικανοποιητικό καλύπτοντας τις ανάγκες των γονέων. Υπάρχουν όμως και αιτήματα από την πλευρά τους να επεκταθεί το ωράριο μέχρι τις 16:30 ή τις 17:00 (Γούπος & Μήνας, 2006:26).
- Οι περισσότεροι μαθητές την ώρα του φαγητού (13:30-13:55) τρώνε φαγητό που το φέρνουν από το σπίτι. Ένα μικρό μόνο ποσοστό τρώνε σάντουιτς ή φαγητό από το κυλικείο του σχολείου.
- Οι πιο πολλοί μαθητές είναι ικανοποιημένοι από τη λειτουργία του ολοήμερου σχολείου και την παραμονή τους σ' αυτό (Γούπος & Μήνας, 2006:27).

6. Ερευνητικά δεδομένα

Για να διερευνήσουμε τι συμβαίνει σήμερα στα Ολοήμερα Σχολεία της χώρας μας, θα πρέπει να βασιστούμε σε έρευνες οι οποίες έχουν πραγματοποιηθεί στο μεγαλύτερο μέρος της Ελλάδας και εξετάζονται διάφορες πτυχές των Ολοήμερων Δημοτικών Σχολείων:

- Αριθμός Ολοήμερων Δημοτικών Σχολείων και μαθητών που φοιτούν σ' αυτά στην περιφέρεια της Θεσσαλίας.
- Ατομικά – δημογραφικά χαρακτηριστικά των γονιών των παιδιών που φοιτούν στα Ολοήμερα Δημοτικά Σχολεία.
- Λόγοι επιλογής του προγράμματος διδασκαλίας των Ολοήμερων από την πλευρά των γονέων.
- Ικανοποίηση γονέων και παιδιών όσον αφορά τη λειτουργία του προγράμματος των Ολοήμερων Δημοτικών Σχολείων.
- Δυσκολίες που παρουσιάζονται κατά τη διάρκεια του ωραρίου του Ολοήμερου.

α) Αριθμός Ολοήμερων Δημοτικών Σχολείων και μαθητών που φοιτούν σ' αυτά στην περιφέρεια της Θεσσαλίας.

Ας αναφερθούμε πρώτα σε μια έρευνα που έγινε για να διαπιστωθεί ο αριθμός των Ολοήμερων Δημοτικών Σχολείων, καθώς και των μαθητών που φοιτούν σ' αυτά, στην περιφέρεια της Θεσσαλίας ανά σχολικό έτος.

Έτσι λοιπόν, ο συνολικός αριθμός των Ολοήμερων Δημοτικών Σχολείων, στους νομούς Καρδίτσας,, Λάρισας, Μαγνησίας και Τρικάλων, το σχολικό έτος 2002-2003 ήταν 114, το 2003-2004 ήταν 264 και το 2004-2005 ήταν 298. Ενώ ο συνολικός αριθμός των μαθητών, που φοιτούσαν στα Ολοήμερα των παραπάνω νομών, το σχολικό έτος 2002-2003 ήταν 3247, το 2003-2004 ήταν 9414 και το 2004-2005 ήταν 9199 (βλ. πιν. 1).

Πίνακας 1

Σχολικό έτος	Νομοί	Συνολικός αριθμός Ολοήμερων Δημ. Σχολείων	Συνολικός αριθμός μαθητών
2002 - 2003	Καρδίτσας	114	3247
2003 - 2004	Λάρισας	264	9414
2004 - 2005	Μαγνησίας Τρικάλων	298	9199

Από τα παραπάνω, παρατηρούμε μια ραγδαία αύξηση των εν λόγω σχολείων και των μαθητών που τα παρακολουθούν στο χρονικό διάστημα 2002-2004. Το σχολικό έτος 2004-2005 συνεχίζεται μικρή αύξηση των Ολοήμερων Σχολείων, ενώ παρουσιάζεται μείωση συμμετοχής των μαθητών στα Ολοήμερα σε ένα πολύ μικρό ποσοστό.

β) Ατομικά – δημογραφικά χαρακτηριστικά των γονιών των παιδιών που φοιτούν στα Ολοήμερα Δημοτικά Σχολεία.

Σύμφωνα με έρευνα που πραγματοποιήθηκε σε Ολοήμερα Δημοτικά Σχολεία του νομού Δράμας, διαπιστώνεται ότι το μεγαλύτερο ποσοστό μαθητών που παρακολουθούν το πρόγραμμα των Ολοήμερων ανήκουν στις μικρές τάξεις (Α', Β', Γ', Δ') ενώ αντίθετα, οι μαθητές που συμμετέχουν λιγότερο στο πρόγραμμα του Ολοήμερου, φοιτούν στις μεγάλες τάξεις (Δεμίρογλου, 2005:141/142).

Όσον αφορά το μορφωτικό επίπεδο των γονέων, που συμμετείχαν στην έρευνα, οι περισσότεροι πατέρες και μητέρες ανήκουν στο κατώτερο επίπεδο με ποσοστό 49,4% για τους πρώτους και 39,4% για τις μητέρες (Δεμίρογλου, 2005:141).

Σχετικά με την κοινωνικοοικονομική τους θέση, η οποία εκφράζεται από το επάγγελμα του πατέρα, προκύπτει ότι μόνο το 9,5% των ερωτηθέντων ανήκει στο υψηλό κοινωνικοοικονομικό επίπεδο, ενώ σε μεγαλύτερο ποσοστό (41,5%) ανήκουν στο χαμηλό κοινωνικοοικονομικό επίπεδο. Αναφορικά με τις μητέρες, οι περισσότερες είναι νοικοκυρές (το 44,1% των ερωτηθέντων μητέρων δήλωσαν στην έρευνα αυτό το επάγγελμα) και έπονται οι ιδιωτικοί υπάλληλοι και οι ελεύθερες επαγγελματίες. Απ' αυτό προκύπτει ότι η πλειονότητα δεν εργάζεται ή εργάζεται με διακεκομμένο ωράριο εργασίας (Δεμίρογλου, 2005: 142).

Από μια άλλη έρευνα, των Νικολάου & Παμουκτσόγλου που υλοποιήθηκε σε σχολεία των περιφερειών Αττικής, Θεσσαλίας, Στερεάς Ελλάδας, Ιονίων Νήσων, Κυκλάδων, Αν. Μακεδονίας, Πελοποννήσου και Κρήτης, διαπιστώνουμε ότι και σ' αυτήν την περίπτωση, οι περισσότεροι γονείς έχουν ολοκληρώσει μόνο το Δημοτικό Σχολείο ενώ μόνο λίγες μητέρες έχουν κάνει και μεταπτυχιακές σπουδές. Όσον αφορά τα επαγγέλματα, είναι κυρίως ελεύθερες επαγγελματίες (Νικολάου & Παμουκτσόγλου, 2004:261).

Στην έρευνα του ΙΝΕ/ΓΣΕΕ σε Ολοήμερα Δημοτικά Σχολεία της Ανατολικής και Δυτικής Θεσσαλονίκης, προκύπτει ότι οι περισσότεροι μαθητές, που φοιτούν στα

συγκεκριμένα σχολεία, ανήκουν στις μικρές τάξεις (Α', Β', Γ', Δ') και λιγότεροι, με διαφορά, στις Ε' και ΣΤ' (ΙΝΕ/ΓΣΕΕ, 2003:10-12).

Σχετικά με το μορφωτικό επίπεδο των γονέων που ερωτήθηκαν, διαπιστώνουμε ότι το 37% είναι επιπέδου λυκείου, ένα ποσοστό 14%-18% είναι επιπέδου τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και μόλις το 8% είναι επιπέδου δημοτικού.

Όσον αφορά τον επαγγελματικό τομέα, η πλειονότητα των ερωτηθέντων γονέων εργάζεται στον ιδιωτικό χώρο, ενώ λιγότερο ποσοστό απασχολείται στο δημόσιο. Μάλιστα, υπάρχει και ένα μικρό ποσοστό ανεργίας της τάξεως του 2,1%.

Σε έρευνα που έγινε σε Ολοήμερα Δημοτικά Σχολεία του νομού Φλώρινας, μπορούμε να διαπιστώσουμε ότι το ποσοστό των μαθητών που συμμετέχουν στα σχολεία αυτά εξαρτάται από την γεωγραφική απόσταση του κάθε σχολείου από τα αστικά κέντρα. Δηλαδή, όσο πιο μακριά βρίσκονται από τα αστικά κέντρα, τόσο πιο μεγάλη είναι η συμμετοχή των μαθητών, αποδεικνύοντας κατ' αυτόν τον τρόπο τον κοινωνικό και εκπαιδευτικό χαρακτήρα του Ολοήμερου στα απομακρυσμένα μέρη. Αντίθετα, οι γονείς που βρίσκονται πιο κοντά στα αστικά κέντρα, δείχνουν μεγαλύτερη εμπιστοσύνη στα αγαθά που προσφέρει η ιδιωτική εκπαίδευση (Μούσιου – Μυλωνά, 2004:59).

Συνοψίζοντας, διαπιστώνουμε ότι από τους μαθητές που φοιτούν στο ολοήμερο, οι περισσότεροι ανήκουν στις μικρές τάξεις ενώ είναι λιγότεροι οι μαθητές των μεγαλύτερων τάξεων (Ε', ΣΤ'). Η πλειονότητα των γονέων που ερωτήθηκαν έχουν τελειώσει το Δημοτικό Σχολείο ενώ μερικοί έχουν φοιτήσει και στο λύκειο γενικότερα, το κοινωνικοοικονομικό τους επίπεδο είναι χαμηλό. Οι πιο πολλοί πατέρες είναι ιδιωτικοί υπάλληλοι και έπονται οι ελεύθεροι επαγγελματίες· δεν συμβαίνει όμως το ίδιο και με τις μητέρες, οι περισσότερες από τις οποίες είναι νοικοκυρές ακολουθώντας οι ιδιωτικοί υπάλληλοι και οι ελεύθερες επαγγελματίες.

γ) Λόγοι επιλογής του προγράμματος διδασκαλίας των Ολοήμερων από την πλευρά των γονέων.

Οι λόγοι, τους οποίους οι γονείς θεωρούν πιο σημαντικούς για την επιλογή του προγράμματος, σύμφωνα με την έρευνα του Δεμίρογλου, είναι:

- Φύλαξη των παιδιών (για τις μεσημβρινές ώρες που οι γονείς εργάζονται)
- Δημιουργική απασχόληση των παιδιών
- Αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου
- Προετοιμασία των μαθητών για την επόμενη μέρα
- Ανάπτυξη των κλίσεων/ενδιαφερόντων των μαθητών

- Διευκόλυνση των γονέων στον οικονομικό τομέα από το κόστος των μαθημάτων
- Η επαφή των παιδιών με περισσότερα γνωστικά αντικείμενα (Δεμίρογλου, 2005:143/144).

Οι Νικολάου & Παμουκτσόγλου διαπίστωσαν ότι το 67,4% των ερωτηθέντων γονέων απάντησε πως δεν είναι ικανοποιημένο, διότι τις απογευματινές ώρες δεν υπάρχει κάποιο συγκεκριμένο πρόγραμμα ενώ το 12,6% επιθυμεί να συμμετέχει στην επιλογή δραστηριοτήτων, τις οποίες και προτείνει:

- Διάβασμα για την επόμενη μέρα
- Εικαστικές δραστηριότητες
- Αθλητικές δραστηριότητες
- Πληροφορική – Εργαστήρια
- Ξένες Γλώσσες (με επιλογή) (Νικολάου & Παμουκτσόγλου, 2004:262/263).

Αντίθετα, στην έρευνα του ΙΝΕ/ΓΣΕΕ, οι γονείς σχετικά με τις επιπλέον δραστηριότητες στο Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο, θεωρούν σημαντικές κατά σειρά προτίμησης τις εξής:

- Πληροφορική
- Αγγλικά
- Αθλητικές δραστηριότητες
- Μουσική
- Χορό
- Εικαστικά
- Θεατρική Αγωγή

Επίσης, το 81,2% των γονιών πιστεύει ότι το πρόγραμμα διδασκαλίας πρέπει να δώσει ιδιαίτερη σημασία στην προετοιμασία των παιδιών για τα μαθήματα της επόμενης μέρας, ενώ μόνο το 18,8% ενδιαφέρεται για τις εξωσχολικές δραστηριότητες. Μάλιστα, το 81% των μαθητών, που φοιτά στο Ολοήμερο, ασχολείται με δραστηριότητες (π.χ. ξένες γλώσσες, πληροφορική, χορός, κλπ.) πέραν του Ολοήμερου Σχολείου (ΙΝΕ/ΓΣΕΕ, 2003:13/14).

Στα σχολεία του νομού Φλώρινας η Μούσιου – Μυλωνά διαπίστωσε, από τα στοιχεία που συγκέντρωσε, ότι οι γονείς δίνουν έμφαση στη μελέτη των μαθημάτων για την επόμενη μέρα. Όσον αφορά την εισαγωγή διαφόρων δραστηριοτήτων, πιστεύουν ότι οι μαθητές πρέπει να διδάσκονται Αγγλικά και Πληροφορική και

αδιαφορούν, παράλληλα, για την αξία των δημιουργικών δραστηριοτήτων (Μούσιου – Μυλωνά, 2004:63).

Συμπερασματικά, οι γονείς ενδιαφέρονται περισσότερο για την προετοιμασία των παιδιών τους για την επόμενη μέρα και λιγότερο για τα μαθήματα ειδικοτήτων και για άλλες δραστηριότητες που μπορεί να προσφέρει το ολοήμερο.

δ) Ικανοποίηση γονέων και παιδιών όσον αφορά τη λειτουργία του προγράμματος των ολοήμερων Δημοτικών Σχολείων.

Οι γονείς των μαθητών που ρωτήθηκαν στα Ολοήμερα Δημοτικά Σχολεία του νομού Δράμας εμφανίζονται σε πολύ μεγάλο ποσοστό ικανοποιημένοι τόσο για τα υποχρεωτικά μαθήματα όσο και για τα κατ' επιλογήν μαθήματα – δραστηριότητες. Ειδικότερα, εκφράζουν την ικανοποίησή τους για την προετοιμασία των μαθημάτων της επόμενης μέρας και για τον Αθλητισμό. Σχετικά με τη λειτουργία των Ολοήμερων είναι αρκετά ευχαριστημένοι για την παροχή «φύλαξης» των παιδιών και γενικότερα για τον κοινωνικό και παιδαγωγικό τους χαρακτήρα (Δεμίρογλου, 2005:147/148).

Από τα στοιχεία που αναφέρονται από το ΙΝΕ/ΓΣΕΕ φαίνεται ότι το μεγαλύτερο μέρος των γονιών (86,5%), που απάντησε στα ερωτηματολόγια, υποστηρίζει ότι το ωράριο λειτουργίας, που ισχύει στα Ολοήμερα, καλύπτει σε ικανοποιητικό βαθμό τις ανάγκες τους. Ένα μικρότερο ποσοστό (71,2%) επισημαίνει την αποτελεσματική λειτουργία του Ολοήμερου. Γενικά, σχεδόν όλοι (93,9%) έχουν πολύ θετική γνώμη για το πρόγραμμα και την οργάνωσή του και πιστεύουν ότι μπορεί να βελτιωθεί με τη συμμετοχή των γονιών στη διοργάνωσή του (ΙΝΕ/ΓΣΕΕ, 2003:12/13).

ε) Δυσκολίες που παρουσιάζονται κατά τη διάρκεια του ωραρίου του Ολοήμερου.

Δυστυχώς, παρά την προσφορά ποικίλων γνωστικών αντικειμένων και δραστηριοτήτων από την πλευρά των Ολοήμερων Δημοτικών σχολείων, πάρα πολλοί μαθητές εξακολουθούν να συμμετέχουν σε δραστηριότητες και μαθήματα που υλοποιούνται εκτός του προγράμματος του Ολοήμερου, όπως φροντιστήριο για τα σχολικά μαθήματα, Αγγλικά, υπολογιστές, κλπ, με εξαίρεση τα Εικαστικά. Όσον αφορά την απασχόληση των παιδιών με τις κατ' οίκον εργασίες που τους αναθέτει ο δάσκαλος στο αντικείμενο των Μαθηματικών και της Γλώσσας, πολλοί γονείς (33,7%) ισχυρίζονται ότι τα παιδιά, στο σπίτι, ασχολούνται λίγο μ' αυτές, ενώ ακόμη περισσότεροι (38,9%) ισχυρίζονται ότι τα παιδιά ασχολούνται πολύ λίγο ή και

καθόλου. Μόνο το 26,7% των γονιών απάντησαν ότι τα παιδιά ασχολούνται πολύ ή πάρα πολύ με τις κατ' οίκον εργασίες. Ίσως οι γονείς δυσπιστούν για όλα όσα μπορεί να προσφέρει το Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο, καθώς επίσης και για τον στόχο του που αφορά την αντιμετώπιση της παραπαιδείας. Τέλος, το 61,1% των γονέων εκτιμά ότι τα παιδιά δε γυρίζουν κουρασμένα στο σπίτι μετά τη λήξη του σχολικού ωραρίου (Δεμίρογλου, 2005:147/148).

Παρόμοια θέματα και κάποια επιπλέον φαίνεται να απασχολούν και τους γονείς που τα παιδιά τους φοιτούν στα Ολοήμερα Δημοτικά Σχολεία της Ανατολικής και Δυτικής Θεσσαλονίκης. Προτεραιότητα αποτελεί η υγιεινή του σχολικού χώρου, ακολουθούν τα υλικά και παιδαγωγικά μέσα, ο περιορισμός του χώρου, η εισαγωγή καινούριων δραστηριοτήτων, η υποχρεωτική παρουσία των παιδιών στο σχολείο και το ωράριο λειτουργίας (INE/ΓΣΕΕ, 2003:13).

Οι Πασχάλης & Τσιάγκης συμπεριέλαβαν στην έρευνά τους όχι μόνο τις απόψεις των γονέων, αλλά και των μαθητών και ως σημαντικότερες δυσκολίες που αντιμετωπίζουν στα Ολοήμερα Δημοτικά Σχολεία, θεωρούν, τόσο οι γονείς όσο και οι μαθητές, την έλλειψη οργάνωσης και ανυπαρξία προγράμματος, έλλειψη διδακτικού προσωπικού, ειδικοτήτων, υλικοτεχνικής υποδομής, δημιουργικών δραστηριοτήτων. Άλλα δύο ζητήματα που τους απασχολούν, αφορούν τις ανομοιογενείς ομάδες και τη σίτιση των μαθητών (Δεμίρογλου, 2005:105).

Η σίτιση. Από ερευνητικά δεδομένα της Μούσιου – Μυλωνά σε σχολεία του νομού Φλώρινας, προκύπτει ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των παιδιών που συμμετέχουν στα Ολοήμερα Δημοτικά Σχολεία, τρώει φαγητό ή σάντουιτς από το σπίτι, ένας μικρότερος αριθμός μαθητών τρέφεται με ακατάλληλα προϊόντα (γαριδάκια, πατατάκια, κρουασάν) και το 5% περίπου δεν τρώει καθόλου το μεσημέρι, επειδή η οικογένεια ίσως αδιαφορεί ή δεν μπορεί να καλύψει τις βασικές ανάγκες των παιδιών της (διατροφή, ένδυση). Σ' αυτήν την περίπτωση βέβαια, η παρέμβαση των αρμόδιων κρατικών φορέων θα είναι ιδιαίτερα ωφέλιμη (Μούσιου – Μυλωνά, 2004:62/63).

Τελικά, οι γονείς φαίνεται να δυσπιστούν και να αμφιβάλλουν για το έργο και την αξία του που παρέχει το ολοήμερο στους μαθητές. Αυτό εξηγεί και το γεγονός ότι εξακολουθούν να στέλνουν τα παιδιά σε φροντιστήρια και σε άλλες εξωσχολικές δραστηριότητες. Εκτός αυτών, σημαντικά προβλήματα θεωρούν την ελλιπή υλικοτεχνική υποδομή των ολοήμερων καθώς και την έλλειψη διδακτικού προσωπικού, μια κατάσταση η οποία αποτελεί τροχοπέδη στην οργάνωση και τη λειτουργία τους.

7. Κριτική του Ολοήμερου σχολείου

Μπορεί το Ολοήμερο Σχολείο να έχει καθιερωθεί σήμερα και επισήμως από το κράτος, αυτό όμως δε σημαίνει και άρση των προβλημάτων. Ο ρόλος του αμφισβητείται από όλες τις κατηγορίες των ανθρώπων που εμπλέκονται σ' αυτό: μαθητές, γονείς, δάσκαλοι, αρμόδιες επιτροπές, παιδαγωγοί. Κρίνεται απαραίτητη η αναγνώριση και η καταγραφή των προβλημάτων, για την εξεύρεση λύσεων – προτάσεων που θα συμβάλουν σε μεγάλο βαθμό στη βελτίωση του θεσμού. Προβλήματα που αποτελούν τροχοπέδη στη λειτουργία των Ολοήμερων Δημοτικών Σχολείων και απαιτούν λύσεις υπάρχουν πολλά. Αποτέλεσμα αυτών είναι να δημιουργείται αρνητική στάση κυρίως σε μαθητές και γονείς και να μην αντιμετωπίζουν τον θεσμό με αισιοδοξία για την πορεία του κι εμπιστοσύνη για το εκπαιδευτικό έργο που καλείται να προσφέρει. Γι' αυτό λοιπόν, απαιτούνται επείγοντως πολλές προσπάθειες ώστε να επέλθουν οι αναμενόμενες αλλαγές.

α) Το διδακτικό προσωπικό

Κατά την έναρξη του σχολικού έτους υπάρχουν ελλείψεις όσον αφορά το διδακτικό προσωπικό. Αυτό οφείλεται στις δύσκολες συνθήκες εργασίας κυρίως των ειδικοτήτων. Για να συμπληρώσουν το διδακτικό τους ωράριο αναγκάζονται να μετακινούνται σε περισσότερα από ένα σχολεία. Έτσι όμως αδυνατούν να έχουν καλές σχέσεις κι επαφές με τους μαθητές τους, χωρίς να μπορούν να γνωρίσουν τους ίδιους και τα ενδιαφέροντα/κλίσεις τους. Η ωρομίσθια εργασία και η καθυστερημένη μισθοδοσία από το κράτος, τους δημιουργούν αρνητική στάση για την παροχή ποιότητας στο εκπαιδευτικό τους έργο. Επίσης, ένα άλλο σημαντικό θέμα που προκύπτει, αφορά την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών και εκπαιδευτικών ειδικοτήτων που διδάσκουν στα Ολοήμερα Δημοτικά Σχολεία, πριν την έναρξη της νέας σχολικής χρονιάς (Δεμίρογλου, 2005:118).

Όσον αφορά την ανεπάρκεια του εκπαιδευτικού προσωπικού, θα πρέπει η Πολιτεία να διορίσει δασκάλους για να δουλέψουν στα Ολοήμερα καθώς επίσης να φροντίσει για την επιμόρφωσή τους σχετικά με τη δημιουργική απασχόληση των παιδιών και να διευκρινίσει τις αρμοδιότητες του δασκάλου του απογευματινού ωραρίου (ΠΟΕΔ-ΔΟΕ, 1995:80,89,100). Η συνεχής επιμόρφωση των εκπαιδευτικών που διδάσκουν στα Ολοήμερα Δημοτικά Σχολεία, κρίνεται απαραίτητη εμπλουτίζοντας και εκσυγχρονίζοντας τις γνώσεις τους και τις μεθόδους διδασκαλίας που χρησιμοποιούν. Η επιμορφωτική διαδικασία μπορεί να αφορά ενημέρωση για σύγχρονες μεθόδους διδασκαλίας (π.χ. μέθοδος project), κοινωνικές μορφές εργασίας

(π.χ. ομαδοσυνεργατική διδασκαλία), την νέα αντίληψη για τον παιδαγωγικό ρόλο του δασκάλου (Μούσιου – Μυλωνά, 2004:66). Ακόμη, θα πρέπει να μεριμνήσει για την πρόσληψη επιπλέον προσωπικού (ιατροί, τραπεζοκόμοι, φύλακες, καθαρίστριες) (ΙΝΕ/ΓΣΕΕ, 2003:14).

β) Τα μαθήματα ειδικότητας

Η παραπαιδεία είναι ένα άλλο σημαντικό πρόβλημα, το οποίο όμως δεν έχει επιλυθεί με την καθιέρωση του θεσμού των ολοήμερων. Οι γονείς προσφεύγουν στην ιδιωτική εκπαίδευση προκειμένου να προσφέρουν τις γνώσεις που έχουν ανάγκη τα παιδιά και δεν τις αποκτούν στο σχολείο. Ίσως όμως η Πολιτεία, αν μεριμνήσει για ορισμένα ζητήματα (διορισμοί εκπαιδευτικών, επιμορφώσεις, εξοπλισμός σχολείων), να αντιμετωπίσει αυτήν την κατάσταση. Το Ολοήμερο Σχολείο θα πρέπει να λειτουργεί ως σχολείο δράσης, πολιτισμού και αισθητικής απόλαυσης. Έτσι, εάν οι μαθητές μελετούσαν τα μαθήματά τους στο Ολοήμερο Σχολείο και το ίδιο τους προσέφερε ποικίλες δημιουργικές δραστηριότητες, δε θα κατέφευγαν στην ιδιωτική αγορά για να αποκτήσουν τα αγαθά που επιθυμούν και θα περιοριζόταν το φαινόμενο της παραπαιδείας (Δεμίρογλου, 2005:115).

Χαρακτηριστικό για τη μελέτη στη Γλώσσα και τα Μαθηματικά της επόμενης μέρας, είναι η ασάφεια και παρερμηνεία. Η προετοιμασία απαιτεί και τη συνεργασία των δασκάλων μεταξύ της πρωινής και της απογευματινής ζώνης. Οι δάσκαλοι της πρωινής ζώνης θα πρέπει να διατηρούν συνεχή συνεργασία με το εκπαιδευτικό προσωπικό της απογευματινής ζώνης, έτσι ώστε να υπάρχει μια συνέχεια και αλληλουχία μεταξύ των ακαδημαϊκών και μη ακαδημαϊκών μαθημάτων του πρωινού και απογευματινού προγράμματος. Τα μαθήματα αυτά θα πρέπει να θεωρούνται ως μια ενότητα και να μη γίνεται διάκριση μεταξύ ακαδημαϊκών και μη ακαδημαϊκών δραστηριοτήτων (Παπαδοπούλου, 2004:30). Οι εκπαιδευτικοί της απογευματινής ζώνης δεν πρέπει να περιορίζονται μόνο στην επίλυση των ασκήσεων, αλλά να προσφέρουν κάτι διαφορετικό μέσα απ' αυτές, ώστε οι ίδιοι οι μαθητές από μόνοι τους να κατακτήσουν νέες γνώσεις (Δεμίρογλου, 2005:115).

γ) Οι κατ' οίκον εργασίες

Οι δάσκαλοι ορίζουν εργασία για το σπίτι για πολλούς λόγους. Κατά τους εκπαιδευτικούς η εργασία μπορεί να βοηθήσει τα παιδιά να κάνουν επανάληψη και εξάσκηση σ' αυτά που έμαθαν, να προετοιμαστούν για την επόμενη μέρα στην τάξη, να μάθουν να χρησιμοποιούν πηγές πληροφοριών, όπως βιβλιοθήκες,

εγκυκλοπαίδειες, κ.ά., να ερευνήσουν περαιτέρω ένα θέμα πέρα από τους χρονικούς περιορισμούς του μαθήματος στην τάξη, να μάθουν τα παιδιά να εργάζονται ανεξάρτητα. Με βάση λοιπόν, τα παραπάνω, οι κατ' οίκον εργασίες προορίζονται να είναι μια θετική εμπειρία και να ενθαρρύνουν τα παιδιά να μάθουν και δεν θα πρέπει σε καμιά περίπτωση να χρησιμοποιούνται ως τιμωρία και να καταπατούν τον ελεύθερο χρόνο των παιδιών (Κρασάς, 2005:71/72).

Τα μαθήματα της επόμενης μέρας. Οι περισσότεροι γονείς θεωρούν ότι το μεγαλύτερο μέρος του χρόνου, που διαθέτει το Ολοήμερο, πρέπει να προσφέρεται για την προετοιμασία των μαθητών στη Γλώσσα και τα Μαθηματικά της επόμενης μέρας. Η άποψη αυτή δεν αφήνει περιθώριο για απασχόληση των μαθητών με δημιουργικές δραστηριότητες και αν γίνει κάτι τέτοιο, θα μετατραπεί σε φροντιστήριο και η παραπαιδεία θα αναπτυχθεί ακόμα πιο πολύ! Οι κατ' οίκον εργασίες, που πραγματοποιούνται στη σχολική τάξη, δεν αφήνουν πολλά περιθώρια στους γονείς να έχουν πλήρη επαφή με τη διαδικασία μάθησης των παιδιών τους (Δεμίρογλου, 2005:115).

Από τα στοιχεία διαφόρων ερευνών (οι οποίες αναφέρονται σε προηγούμενη ενότητα) προκύπτει ότι οι γονείς δίνουν ιδιαίτερη βαρύτητα για την προετοιμασία των μαθημάτων της επόμενης μέρας. Ο δάσκαλος του Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου θα πρέπει να ενημερώσει τους γονείς και να τους διευκρινίσει ότι ο ρόλος του Ολοήμερου δεν περιορίζεται μόνο στην προετοιμασία των μαθημάτων, αλλά συμπεριλαμβάνει και δραστηριότητες πολιτιστικού περιεχομένου, που είναι εξίσου σημαντικές για την πολύπλευρη ανάπτυξη των παιδιών εντοπισμός ενδιαφερόντων/κλίσεων των μαθητών και αξιοποίησή τους, ενασχόληση με διάφορες μορφές τέχνης, κλπ.

δ) Η άποψη των γονέων για τον ρόλο του ολοήμερου

Η άποψη πολλών γονιών ότι το ολοήμερο δημοτικό σχολείο έχει ως ρόλο και την «παιδοφύλαξη». Η αντίληψη αυτή δεν έπρεπε να εξακολουθεί να υπάρχει μέχρι και τη σημερινή εποχή, αφού το Ολοήμερο έχει εξελιχθεί και έχει αλλάξει σε σημαντικό βαθμό. Οι λόγοι που αναιρούν την παραπάνω άποψη είναι ότι έχει θεσμοθετηθεί πλέον ένα συγκεκριμένο πρόγραμμα σπουδών και ότι όλοι οι μαθητές είτε εργάζονται οι γονείς τους είτε όχι, έχουν το δικαίωμα να συμμετέχουν ενώ παλιότερα μόνο οι μαθητές των εργαζόμενων γονιών μπορούσαν να παρακολουθούν το Ολοήμερο (Δεμίρογλου, 2005:113).

Η λανθασμένη άποψη των γονιών σχετικά με την «παιδοφύλαξη» που θεωρούν πως είναι ένας από τους βασικότερους ρόλους του Ολοήμερου Σχολείου, πρέπει να εξαλειφθεί με τη συνεχή ενημέρωση από τους δασκάλους των Ολοήμερων. Να τους επισημάνουν και τους παιδαγωγικούς στόχους των σχολείων αυτών, οι οποίοι υλοποιούνται μέσω των δημιουργικών δραστηριοτήτων, της συνεργασίας εκπαιδευτικών – μαθητών και του φιλελεύθερου πνεύματος που επικρατεί στη σχολική αίθουσα.

Επίσης, αρκετοί είναι αυτοί που τονίζουν την ανάγκη για μείωση του ωραρίου λειτουργίας του προγράμματος (Δεμίρογλου, 2005:149-152). Αν όμως στα Ολοήμερα προβλέπεται ειδικός χώρος για ανάπαυση το μεσημέρι, τότε η κούραση των μαθητών θα μειωθεί σε σημαντικό βαθμό και θα τους ωφελήσει στο να συνεχίσουν πιο δυναμικά κι ενεργητικά τις μεταμεσημβρινές ώρες

ε) Συνεργασία γονέων-εκπαιδευτικών

Η συνεργασία της οικογένειας με το σχολείο είναι ελλιπής. Το Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο περιλαμβάνει στις αρμοδιότητές του και τη διαπαιδαγώγηση των μαθητών. Η οικογένεια όμως μπορεί να έρθει σε σύγκρουση με τις παιδαγωγικές αρχές του σχολείου σε περίπτωση που οι αρχές αυτές δεν συμβαδίζουν με τις δικές της, όσον αφορά το «μεγάλωμα» των παιδιών (Δεμίρογλου, 2005:119).

στ) Σχολειοποίηση του ελεύθερου χρόνου του μαθητή

Ο κίνδυνος αυτός αφορά την «καταπάτηση» του ελεύθερου χρόνου του μαθητή, με την επέκταση του σχολικού προγράμματος. Ο πραγματικός τους ελεύθερος χρόνος μειώνεται ακόμα περισσότερο, όταν οι γονείς ακόμα και μετά το τέλος του προγράμματος του σχολείου στέλνουν τα παιδιά τους σε ιδιαίτερα μαθήματα και γενικότερα, σε κάθε είδους φροντιστήρια. Τα παιδιά υπερφορτώνονται, ενώ απουσιάζουν οι αυθεντικές εμπειρίες και οι κοινωνικές τους σχέσεις. Για την αντιμετώπιση της κατάστασης, θα πρέπει το Ολοήμερο δημοτικό Σχολείο να εντάξει στο πρόγραμμά του ποικίλες πολιτιστικές και δημιουργικές δραστηριότητες ελεύθερου χρόνου, ώστε να αναδειχθεί και ο παιδαγωγικός του χαρακτήρας (Χανιωτάκης, 2004:50).

Το Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο θα πρέπει να προσελκύει τους μαθητές και όχι να τους δυσαρεστεί και να τους απωθεί. Σημαντικό μέλημά του είναι να λάβει υπ' όψη του την χρησιμότητα και τη σπουδαιότητα του ελεύθερου χρόνου στη ζωή του παιδιού. Επομένως, θα πρέπει να φροντίζει να μην περιορίζει και καταπατά αυτές τις

πολύτιμες ώρες με εργασία και μελέτη των μαθημάτων. Να τους δίνει το περιθώριο να επιλέγουν μόνοι τους τις εξωσχολικές δραστηριότητες που θέλουν να ασχοληθούν (σπορ, παιχνίδια, τέχνες) και πιστεύουν ότι θα τους γεμίσουν χαρά, ικανοποίηση και θα αναπτύξουν τις κοινωνικές τους σχέσεις, ξεχνώντας τις σχολικές τους υποχρεώσεις.

ζ) Υλικοτεχνική υποδομή των ολοήμερων

Τα περισσότερα σχολεία παρουσιάζουν σημαντικές ελλείψεις, όπως η απουσία εργαστηρίων. Υπάρχουν μαθήματα, όπως Εικαστικά, Πληροφορική, Αθλητικές δραστηριότητες που αν δεν υπάρχουν οι κατάλληλα διαμορφωμένες αίθουσες, δεν μπορούν να πραγματοποιηθούν. Σημαντικές ελλείψεις παρουσιάζονται και στο εποπτικό – εκπαιδευτικό – διδακτικό υλικό (Βιβλιοθήκη, υπολογιστές, χάρτες, διαφάνειες, τηλεόραση, μουσικά όργανα, CD-rom, video, projector, κλπ). Ο εξοπλισμός αυτός παρέχει τη δυνατότητα στον μαθητή να χρησιμοποιήσει όλες τις αισθήσεις του ώστε η μάθηση να είναι βιώσιμη και επιτυχής. Γι' αυτό και τα Ολοήμερα αντιμετωπίζουν οικονομικά προβλήματα. Χρειάζονται συνεχώς χρήματα για τη λειτουργία τους και για την κάλυψη περαιτέρω αναγκών (π.χ. θέρμανση) και οι Διευθυντές κρίνουν τη διαδικασία χρηματοδότησης χρονοβόρα και γραφειοκρατική (Δεμίρογλου, 2005:116/117).

Ανανέωση και δημιουργία νέων κτηριακών υποδομών, θα αποτελούσε ίσως τη μοναδική λύση στο προαναφερθέν σημαντικό πρόβλημα. Δημιουργία και εξοπλισμός των εργαστηρίων Πληροφορικής, Εικαστικών, Φυσικών Επιστημών, κλπ με τα κατάλληλα όργανα. (Μούσιου – Μυλωνά, 2004:66). Επίσης, η δημιουργία ειδικών χώρων διατροφής και ανάπαυσης και βελτίωση των χώρων υγιεινής, δίνοντας όμως προτεραιότητα στην αντιμετώπιση των στεγαστικών αναγκών των σχολείων. Η σίτιση των μαθητών τις περισσότερες φορές πραγματοποιείται στην ίδια την αίθουσα διδασκαλίας. Οι μαθητές παραμένουν στον ίδιο χώρο και για τη διδασκαλία και για το φαγητό. Αυτή η κατάσταση έρχεται σε αντίθεση με τη βιολογική και ψυχολογική τους χαλάρωση που είναι απαραίτητη για την αποδοτική τους συμμετοχή στο εκπαιδευτικό πρόγραμμα. Σε ορισμένες περιπτώσεις όπου έχει εξασφαλισθεί ξεχωριστός χώρος σίτισης, αυτός σπάνια ανταποκρίνεται στις προδιαγραφές υγιεινής. Η δημιουργία μιας ευχάριστης και ελκυστικής περιοχής φαγητού παρέχει στον μαθητή κίνητρα για ανάπτυξη ατομικών και κοινωνικών δεξιοτήτων (αυτοεξυπηρέτηση, συνέντευξη με φίλους για φαγητό και κουβέντα, εκμάθηση κανόνων υγιεινής και τροφογονωσίας, κλπ) (Σουσαμίδου, 2004:76).

Η εκπόνηση οικονομοτεχνικής μελέτης από ειδικές επιτροπές που θα εξακριβώνουν τα απαραίτητα οικονομικά μεγέθη με βασικό στόχο την ποιοτική αναβάθμιση, θα ανακούφιζε αρκετά τα ολοήμερα σχολεία. Η οικονομική στήριξη τους με επιπρόσθετες επιχορηγήσεις θα τα βοηθήσει να αγοράσουν το εκπαιδευτικό υλικό που τους χρειάζεται, καθώς επίσης και να αντιμετωπίσουν όποιες άλλες λειτουργικές ανάγκες προκύψουν (ΠΟΕΔ-ΔΟΕ, 1995:80,89,100).

Ένας άλλος προβληματισμός εστιάζεται στην καλύτερη οργάνωση της λειτουργίας του Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου, με την ενίσχυση όλων των φορέων της διοίκησης και εποπτείας του εκπαιδευτικού μας συστήματος: Οι Περιφερειακοί Διευθυντές Εκπαίδευσης, οι Διευθυντές Εκπαίδευσης, οι Σχολικοί Σύμβουλοι, οι Προϊστάμενοι Γραφείων, οι Διευθυντές, οι Υποδιευθυντές και το Διδακτικό Προσωπικό των σχολικών μονάδων (Κατσάς, 2006:64).

Το σχολείο θα πρέπει να βρίσκεται σε στενή συνεργασία με διάφορους κοινωνικούς φορείς, κυρίως όμως με την οικογένεια. Οι γονείς εκφράζουν έντονα την επιθυμία τους να συμμετέχουν και θεωρούν ότι μπορούν να συμβάλουν στην αποτελεσματικότητά του. Η συμμετοχή τους στην εκπαίδευση των παιδιών κρίνεται χρήσιμη για τους εξής λόγους:

- Συγχρονίζουν για τα παιδιά τους τις απαιτήσεις του σπιτιού μ' αυτές του σχολείου.
- Βοηθούν τους εκπαιδευτικούς.
- Συμβάλουν στη συγκέντρωση χρημάτων για τις ανάγκες του σχολείου.
- Βοηθούν τους μαθητές στις σχολικές εργασίες.
- Συνεργάζονται με τους δασκάλους των παιδιών τους (Νικολάου & Παμουκτσόγλου, 2004:257-259).

Αρμόδιοι φορείς που μπορούν να δραστηριοποιηθούν για την καλύτερη παρακολούθηση και στήριξη των Ολοήμερων Δημοτικών Σχολείων, είναι οι Σύλλογοι Γονέων και Κηδεμόνων. Μπορούν να βοηθούν στην καλύτερη λειτουργία των Ολοήμερων, ενισχύοντας οικονομικά και ηθικά χωρίς όμως παρεμβάσεις στο εκπαιδευτικό έργο των δασκάλων (ΠΟΕΔ-ΔΟΕ, 1995:80,89,100). Ενεργοποίηση καθοδηγητικών οργάνων που σχετίζονται με την εκπαίδευση, όπως ο Σχολικός Σύμβουλος, ο Επόπτης του Ολοήμερου Σχολείου, ο Διευθυντής Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης του κάθε νομού και το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο με κύριο καθοδηγητή βέβαια το Υπουργείο Παιδείας (Μούσιου – Μυλωνά, 2004:65).

8. Εμπειρικό μέρος

8.1 Η σημερινή κατάσταση των ολοήμερων δημοτικών σχολείων του Νομού Βοιωτίας:

Στον Νομό Βοιωτίας, όπου ανήκουν τα σχολεία της έρευνας, υπάρχουν συνολικά 82 σχολικές μονάδες που λειτουργούν τη χρονιά 2005-2006. Με υπουργική απόφαση ορίσθηκαν ολοήμερα σχολεία τα 64 από το σύνολο. Όμως, το σχολικό έτος 2005-2006 λειτουργούν 48 ολοήμερα με 67 τμήματα ενώ σε 16 ολοήμερα έχει ανασταλεί η λειτουργία τους (Γούπος & Μήνας, 2006:13).

Αυτό ίσως οφείλεται στο γεγονός ότι υπάρχει διαρροή των μαθητών. Πολλοί είναι εκείνοι που πηγαίνουν σε φροντιστήρια και σε εξωσχολικές δραστηριότητες. Επειδή δεν προλαβαίνουν να πηγαίνουν στο ολοήμερο μέχρι το μεσημέρι και σε φροντιστήρια και να διαβάζουν στο σπίτι, προτιμούν να διακόπτουν το ολοήμερο. Ένας άλλος λόγος ίσως είναι και το ότι δεν υπάρχουν τα απαιτούμενα χρήματα που θα μπορούσαν να καλύψουν τις ανάγκες των ολοήμερων, με αποτέλεσμα κάποια απ' αυτά να υπολειτουργούν και κάποια άλλα να έχουν αναστείλει τη λειτουργία τους.

Ο συνολικός αριθμός των μαθητών (ολοήμερων και μη) του Νομού Βοιωτίας είναι 6.877. Οι 1.545 εγγράφησαν στα ολοήμερα τμήματα των δημοτικών σχολείων και απ' αυτούς, οι 1.375 συνέχισαν να φοιτούν. Διαπιστώνουμε ότι υπάρχει ένα ποσοστό διαρροής των μαθητών της τάξεως του 11% (Γούπος & Μήνας, 2006:15).

Ο αριθμός των μαθητών που φοιτούν στα ολοήμερα τμήματα των σχολείων της Βοιωτίας ανά τάξεις είναι:

Τάξη	Αριθμός μαθητών
A	253
B	203
Γ	234
Δ	215
E	217
ΣΤ	206

Η πρωινή ζώνη 07:00-08:00 δεν εφαρμόζεται στα σχολεία της Βοιωτίας (Γούπος & Μήνας, 2006:16-18).

8.2 Η έρευνα

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε σε δύο φάσεις:

Η *πρώτη φάση* ξεκίνησε και ολοκληρώθηκε τον Νοέμβριο του 2005. Η έρευνα έλαβε χώρα σε 10 ολοήμερα δημοτικά σχολεία του Νομού Βοιωτίας και συμμετείχαν οι 10 υποδιευθυντές των σχολείων αυτών εκ των οποίων οι 6 είναι άντρες και οι 4 γυναίκες. Το εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε ήταν η ημιδομημένη συνέντευξη.

Οι εκπαιδευτικοί ρωτήθηκαν για τον αριθμό των μαθητών που φοιτούν στα ολοήμερα, για τις μεταξύ τους σχέσεις, για τις σχέσεις τους με τους μαθητές, για τη συνεργασία με τους γονείς καθώς και τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν και οι τρεις πλευρές. Τα σχολεία και οι μαθητές, που φοιτούν σ' αυτά, σύμφωνα με τις απαντήσεις των υποδιευθυντών, περιγράφονται στον παρακάτω πίνακα:

a/a	Δημοτικό Σχολείο	Οργανικό τητα	Αριθμός μαθητών που φοιτούν στο πρωινό	Αριθμός μαθητών που ξεκίνησαν να φοιτούν στο Ολοήμερο	Αριθμός μαθητών που συνεχίζουν να φοιτούν στο Ολοήμερο	Αριθμός τμημάτων
1	2 ^ο Θήβας	6/θέσιο	148	35 (23,6%)	25	1
2	3 ^ο Θήβας ¹	12/θέσιο	160	40 (25%)	25-27	2 (12&15)
3	6 ^ο Θήβας	12/θέσιο	200	48 (30%)	45	2 (20&25)
4	1 ^ο Σχηματαρίου	6/θέσιο	150	20 (13,3%)	15-17	1
5	2 ^ο Σχηματαρίου	6/θέσιο	138	25 (18,1%)	25	1
6	3 ^ο Σχηματαρίου	6/θέσιο	124	19 (15,3%)	17	1
7	Ασωπίας	6/θέσιο	88	37 (42%)	35	2 (18&17)
8	Σκούρτων	6/θέσιο	75	37 (49,3%)	33	2 (17&16)
9	Άρματος	4/θέσιο	46	16 (34,7%)	9	1
10	Τανάγρας ²	2/θέσιο	24	20 (83,3%)	10	1
Συνολικός αριθμός μαθητών:			1153	297	241	

Διαπιστώνουμε, από τον παραπάνω πίνακα, ότι η διαφορά μεταξύ των μαθητών που φοιτούν στο πρωινό σχολείο και των μαθητών που φοιτούν στα αντίστοιχα ολοήμερα τμήματα είναι πολύ μεγάλη. Συγκεκριμένα, από τους 1153 μαθητές, ξεκίνησαν να φοιτούν οι 297 (25,7%) και συνέχισαν οι 241 (81,1%). Παρατηρείται διαρροή σε ποσοστό 18,9%.

¹ Αν και το σχολείο αυτό βρίσκεται σε περιοχή προσφύγων, το Ολοήμερο δεν έχει τον αναμενόμενο αριθμό μαθητών.

² Στο Ολοήμερο η δασκάλα είναι η ίδια (διευθύντρια) του πρωινού σχολείου.

α) Λόγοι φοίτησης στο Ολοήμερο

Στην ερώτηση «Γιατί έρχονται οι μαθητές στο Ολοήμερο», 6 στους 10 υποδιευθυντές απάντησαν ως κύριο λόγο την προετοιμασία των παιδιών, επειδή οι γονείς δεν μπορούν να τα διαβάσουν στο σπίτι. Ως δεύτερο σημαντικότερο λόγο θεώρησαν οι μισοί απ' αυτούς το γεγονός ότι οι γονείς δουλεύουν και τα στέλνουν για να μην είναι μόνα τους στο σπίτι. 4 από τους δασκάλους ανέφεραν ότι οι μαθητές έρχονται για τα μαθήματα ειδικοτήτων και γενικότερα για ό,τι προσφέρει το Ολοήμερο.

β) Λόγοι μη συμμετοχής στο Ολοήμερο

Όσον αφορά τους λόγους για τους οποίους οι μαθητές δεν συμμετέχουν στο πρόγραμμα του Ολοήμερου (είτε γράφτηκαν και δεν πήγαν καθόλου είτε πήγαν στην αρχή και στη συνέχεια σταμάτησαν), οι μισοί από τους ερωτηθέντες υποδιευθυντές απάντησαν ότι αυτό οφείλεται στα φροντιστήρια που έχουν τα παιδιά τις μεσημεριανές – απογευματινές ώρες. Οι υπόλοιποι παρέθεσαν άλλες αιτίες όπως το ότι δεν υπήρχαν ειδικότητες από την αρχή, κάποιοι γονείς δεν εργάζονται και τα κρατούν οι ίδιοι, τα παιδιά χρειάζονται άλλο τόσο χρόνο στο σπίτι για να διαβάσουν τα υπόλοιπα μαθήματα (εκτός Γλώσσας και Μαθηματικών). Η τελευταία παρατήρηση επιβεβαιώνεται και από άλλα ερευνητικά δεδομένα. Το 26,7% των γονέων απάντησαν ότι τα παιδιά διαβάζουν σπίτι είτε για τη Γλώσσα-Μαθηματικά, που δεν προλαβαίνουν να τα τελειώσουν στο σχολείο, είτε για τα υπόλοιπα μαθήματα (Δεμίρογλου, 2005:148). Επίσης, σε μια άλλη έρευνα αναφέρεται ότι το 29,1% των παιδιών αφιερώνουν 60' διάβασμα στο σπίτι ενώ 2,3% των παιδιών διαβάζουν πάνω από 4 ώρες (ΙΝΕ/ΓΣΕΕ – ΑΔΕΔΥ, 2003:13/14).

γ) Προβλήματα του ολοήμερου που ανέφεραν:

Τα προβλήματα μπορούμε να τα χωρίσουμε σε δύο κατηγορίες:

Προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι *μαθητές* κατά τη φοίτησή τους στο Ολοήμερο.

Η πλειονότητα των υποδιευθυντών (8 στους 10) απάντησαν ότι οι μαθητές αντιμετωπίζουν δυσκολίες ποικίλης φύσεως η σημαντικότερη από τις οποίες είναι η κούραση (ιδίως όταν ο καιρός είναι κακός και αναγκάζονται να μένουν μέσα) κυρίως των μικρών μαθητών. Ακολουθούν προβλήματα χώρου και σίτισης (8 απαντήσεις), τα παιδιά με μαθησιακές δυσκολίες, τα περιορισμένα διαλείμματα.

Το γεγονός ότι οι μαθητές κουράζονται στο Ολοήμερο αναφέρεται από το 29,9% των γονέων που ερωτήθηκαν στην περιοχή της Δράμας (Δεμίρογλου, 2005:148).

Επίσης, το 41,6% των γονιών σε αντίστοιχη έρευνα υποστηρίζει ότι τα παιδιά επιστρέφουν στο σπίτι κουρασμένα μετά το πέρας του προγράμματος του ολοήμερου (ΙΝΕ/ΓΣΕΕ – ΑΔΕΔΥ, 2003:13/14).

Προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι γονείς.

Οι 7 στους 10 υποδιευθυντές απάντησαν ότι οι γονείς δεν έχουν προβλήματα εκτός από 3 οι οποίοι θεωρούν ως σημαντικά την έλλειψη κατάλληλων χώρων για σίτιση και ότι δεν υπάρχουν φουρνάκια για ζέσταμα του φαγητού.

δ) Σίτιση

Στα 9 από τα 10 σχολεία, οι μαθητές του Ολοήμερου τμήματος τρώνε στην αίθουσα διδασκαλίας. Το φαγητό το φέρνουν από το σπίτι το πρωί ή κάποιες φορές το πηγαίνουν οι γονείς τους το μεσημέρι, τρώνε επίσης και από το κυλικείο (τυρόπιτες, σάντουιτς, κλπ). Σε 2 μόνο σχολεία υπάρχουν φουρνάκια για να ζεσταίνουν το φαγητό ενώ στα υπόλοιπα δεν υπάρχουν.

Επίσης, σε ένα σχολείο υπάρχει ειδικός χώρος σίτισης με ειδικά τραπέζια και διαθέτει και τραπεζοκόμο (εκ μέρους του συλλόγου γονέων).

ε) Ωράριο λειτουργίας

Σε 4 σχολεία της έρευνας υπάρχει το πρόβλημα της πρόωρης αποχώρησης, αλλά σε ειδικές περιπτώσεις, όταν οι γονείς πρέπει να πάρουν τα παιδιά τους όταν υπάρχει κάποιος λόγος. Σε μια άλλη περίπτωση, οι μαθητές φεύγουν νωρίτερα δυο φορές την εβδομάδα λόγω φροντιστηρίων. Η πρωινή ζώνη 07:00 – 08:00 δεν εφαρμόζεται σε κανένα σχολείο της έρευνας.

στ) Κατ' οίκον εργασίες

7 εκπαιδευτικοί ανέφεραν ότι ο αριθμός των εργασιών που βάζουν οι εκπαιδευτικοί του πρωινού προγράμματος είναι ικανοποιητικός και οι μαθητές προλαβαίνουν να τις ολοκληρώσουν στο σχολείο. Δεν έχουν ωστόσο χρόνο και οι εκπαιδευτικοί και οι μαθητές να ασχοληθούν και με κάτι άλλο εκτός της προετοιμασίας – μελέτης των μαθημάτων της επόμενης μέρας. Κάποιες φορές

κάνουν επιπλέον δραστηριότητες (για τους μαθητές που δυσκολεύονται να καταλάβουν κάποια πράγματα) και επανάληψη δύσκολων ενοτήτων.

3 απάντησαν πως οι εργασίες είναι πολλές (ανάλογα με το μάθημα της μέρας) και δεν έχουν τον απαραίτητο χρόνο να τις φέρουν εις πέρας. Αυτό γίνεται κυρίως όταν υπάρχουν ειδικότητες. Σε περιπτώσεις όπου υπάρχει έλλειψη ειδικοτήτων, ο δάσκαλος του ολοήμερου καλείται να καλύψει τις ώρες αυτές προετοιμάζοντας τα παιδιά για τα μαθήματα της επόμενης μέρας.

Η υποδιευθύντρια ενός σχολείου μας ανέφερε χαρακτηριστικά ότι η δασκάλα της Γ' τάξης βάζει πολλές εργασίες και οι μαθητές τα περιμένουν όλα έτοιμα από εκείνη.

ζ) Προετοιμασία άλλων μαθημάτων

Τα μαθήματα, στα οποία προετοιμάζονται οι μαθητές για την επόμενη μέρα, είναι η Γλώσσα και τα Μαθηματικά. Με τα άλλα μαθήματα ασχολούνται/προετοιμάζονται σε ορισμένες περιπτώσεις όπως:

- όταν δεν υπάρχουν πολλές ειδικότητες, επομένως υπάρχει ελεύθερος χρόνος
- όταν τα παιδιά θέλουν βοήθεια/να ρωτήσουν κάτι
- όσα τελειώνουν γρήγορα με Γλώσσα και Μαθηματικά. διαβάζουν από μόνα τους άλλα μαθήματα.

η) Συνεργασία πρωινής και απογευματινής ζώνης εκπαιδευτικών

Στην ερώτηση «Υπάρχει συνεργασία μεταξύ πρωινών – απογευματινών εκπαιδευτικών;» όλοι οι ερωτώμενοι εκπαιδευτικοί απάντησαν ότι ενημερώνονται μεταξύ τους για την πρόοδο και τα προβλήματα των μαθητών άμεσα. Βρίσκονται στο σχολείο και συζητούν όταν οι μεν τελειώνουν το ωράριό τους και οι δε πηγαίνουν για να αρχίσουν το απογευματινό πρόγραμμα.

Μία υποδιευθύντρια είπε ότι συναντιούνται και εκτός σχολικού ωραρίου προκειμένου να ενημερωθούν για τους μαθητές τους. Σε κάποιο Ολοήμερο Δημοτικό δασκάλα είναι η ίδια η διευθύντρια του κλασσικού σχολείου.

θ) Συνεργασία γονιών – εκπαιδευτικών Ολοήμερου

Σύμφωνα με τους εκπαιδευτικούς, όσοι γονείς ενδιαφέρονται για την πρόοδο των παιδιών τους συζητούν μαζί τους κυρίως κατά τη λήξη του απογευματινού ωραρίου, όταν πηγαίνουν να πάρουν τα παιδιά τους. Κάποιοι άλλοι την ώρα που

πηγαίνουν το φαγητό στο σχολείο. Μερικοί πηγαίνουν όποια ώρα να 'ναι, ενώ υπάρχουν και γονείς που για τα μικρά παιδιά ρωτάνε καθημερινώς και για τα μεγάλα όποτε ενημερώνονται και για την πρόοδό τους στο πρωινό σχολείο.

Σε ένα Ολοήμερο έχει οριστεί μία μέρα, στην αρχή κάθε μήνα, μετά τις 4 το μεσημέρι για ενημέρωση των γονέων.

Η *δεύτερη φάση* πραγματοποιήθηκε τον Απρίλιο του 2006. Οι συμμετέχοντες ήταν οι 10 υποδιευθυντές των ίδιων ολοήμερων σχολείων καθώς και 37 μαθητές. Χρησιμοποιήθηκε και σ' αυτό το στάδιο η ημιδομημένη συνέντευξη με δύο διαφορετικά ερωτηματολόγια για εκπαιδευτικούς και μαθητές. Οι εκπαιδευτικοί ρωτήθηκαν για ποιους λόγους πιστεύουν ότι διέκοψαν οι υπόλοιποι. Ο κύριος λόγος (τον οποίο απάντησαν όλοι) ήταν τα φροντιστήρια και οι πολιτιστικές/αθλητικές δραστηριότητες, ακολουθούν η έλλειψη ειδικοτήτων και το ότι υπήρχε κάποιος να τους κρατάει στο σπίτι.

Απ' αυτή τη φάση προκύπτει ότι από τους 241 μαθητές που φοιτούν στα 10 ολοήμερα της έρευνας, αυτοί που διέκοψαν το ολοήμερο δημοτικό σχολείο κατά τη διάρκεια της φετινής σχολικής χρονιάς είναι 37 (15,3%).

Φύλο μαθητών και τάξεις

Στο σύνολο αυτό, οι 15 μαθητές είναι αγόρια και οι 22 κορίτσια. Οι τάξεις από τις οποίες προέρχονται είναι:

	A' τάξη	B' τάξη	Γ' τάξη	Δ' τάξη	E' τάξη	ΣΤ' τάξη	Σύνολο
Αγόρια	-	1	2	9	2	1	15
Κορίτσια	-	2	4	8	4	4	22
Σύνολο	-	3	6	17	6	5	37

Επαγγέλματα γονέων

Σχετικά με το επάγγελμα των γονιών τους, 28 εργάζονται στον ιδιωτικό τομέα, 11 είναι δημόσιοι υπάλληλοι και 14 είναι ελεύθεροι επαγγελματίες. Επίσης, 4 από τους πατέρες ασχολούνται με αγροτικές δουλειές και 15 από τις μητέρες ασχολούνται με τα οικοκυρικά.

α) Λόγοι φοίτησης στο ολοήμερο (στην αρχή της χρονιάς)

31 από τα παιδιά ηθελημένα δήλωσαν συμμετοχή στο ολοήμερο και παρακολουθούσαν, ενώ τα υπόλοιπα πήγαν χωρίς να το θέλουν, επειδή τους είπαν οι γονείς τους.

Οι λόγοι που τους ώθησαν να εγγραφούν είναι διαφορετικοί και τα παιδιά ανέφεραν τους εξής:

- Ειδικότητες (17 μαθητές).
- Προετοιμασία /διάβασμα για την επόμενη μέρα (12 μαθητές).
- Εργάζονται οι γονείς, για να μη μένουν μόνα τους στο σπίτι (6 μαθητές).
- Παιχνίδι (2 μαθητές).

Κατά τη διάρκεια της φοίτησής τους υπήρχαν μαθήματα που τους άρεσαν περισσότερο από κάποια άλλα και τους κινούσαν το ενδιαφέρον. Μερικά είναι:

- Το μάθημα των υπολογιστών (15 μαθητές).
- Το μάθημα της γυμναστικής (11 μαθητές).
- Η προετοιμασία/διάβασμα των μαθημάτων (7 μαθητές).
- Το παιχνίδι (5 μαθητές).
- Ο χορός (3 μαθητές).
- 7 μαθητές ανέφεραν ότι όλα όσα έκαναν στο ολοήμερο τους άρεσαν.

β) Προβλήματα και δυσκολίες του ολοήμερου

Το ολοήμερο, σύμφωνα με τις απαντήσεις των παιδιών παρουσίαζε κάποια «μελανά» σημεία που δυσαρεστούσαν μερικούς μαθητές. Όταν οι μαθητές ρωτήθηκαν τι ήταν αυτό που δεν τους άρεσε στο ολοήμερο όταν φοιτούσαν, έδωσαν πολλές διαφορετικές απαντήσεις, 15 μαθητές απάντησαν ότι τους άρεσαν όλα και δεν αντιμετώπιζαν προβλήματα. Ως αρνητικά στοιχεία ανέφεραν τα εξής:

- Ο χορός (5 μαθητές).
- Η προετοιμασία/διάβασμα των μαθημάτων της επόμενης μέρας (4 μαθητές).
- Το μάθημα των υπολογιστών (2 μαθητές).
- Το μάθημα της γυμναστικής (2 μαθητές).
- Η ζωγραφική (1 μαθητής).
- Φώναζε ο δάσκαλος (2 μαθητές).

- Η πολύωρη παραμονή τους στην τάξη (λόγω έλλειψης ειδικοτήτων) και το γεγονός ότι δεν έπαιζαν (3 μαθητές).
- Οι υπόλοιποι 4 μαθητές απάντησαν ο καθένας διαφορετικά :
 - 2 αδέρφια πηγαينوέρχονταν στο σχολείο από άλλο χωριό και αυτή η διαδρομή τους κούραζε.
 - Ένα μαθητή τον κορόιδευαν οι συμμαθητές του και αναγκάστηκε να διακόψει.
 - Μια μαθήτρια απάντησε ότι της άρεσε το γράψιμο/διάβασμα και δεν της άρεσε το παιχνίδι.

γ) Κατ' οίκον εργασίες στο σχολείο

Όσον αφορά την κούραση στο ολόημερο, 24 παιδιά είπαν ότι δεν κουράζονταν. 7 όμως απάντησαν θετικά και 6 μαθητές είπαν ότι η κούραση ήταν λίγη.

Τις εργασίες/ασκήσεις για την επόμενη μέρα δεν δυσκολεύονταν να τις κάνουν οι 16 μαθητές, 4 απάντησαν θετικά και 16 είπαν ότι συναντούσαν κάποιες μικρές δυσκολίες.

Ο χρόνος δεν αρκούσε να τις ολοκληρώσουν σύμφωνα με 6 παιδιά, ενώ 21 είπαν ότι προλάβαιναν και 9 μαθητές είπαν ότι κάποιες φορές προλάβαιναν να τις τελειώσουν και κάποιες άλλες όχι.

Στην αίθουσα, βέβαια, δεν υπήρχε απόλυτη ησυχία όπως απάντησαν 17 παιδιά, με αποτέλεσμα 13 μαθητές να μη μπορούν να συγκεντρωθούν. 9 μαθητές είπαν ότι δεν υπήρχε φασαρία στην τάξη, ενώ λίγη φασαρία υπήρχε σύμφωνα με 11 μαθητές. Ωστόσο όμως, 18 μαθητές δεν αντιμετώπιζαν προβλήματα συγκέντρωσης στο διάβασμά τους, ενώ 6 είπαν ότι λίγο μπορούσαν να αφοσιωθούν με τις εργασίες τους.

Ο δάσκαλος του ολόημερου βοηθούσε σε ικανοποιητικό βαθμό τους μαθητές του, όπως απάντησαν 32 απ' αυτούς, αντιθέτως, δεν προσέφερε την απαιτούμενη βοήθεια σύμφωνα με 4 μαθητές.

δ) Μελέτη – προετοιμασία στο σπίτι και εξωσχολικές δραστηριότητες

Όλοι οι μαθητές που συμμετείχαν στην έρευνα, απάντησαν ότι διάβαζαν στο σπίτι και μετά το πέρας του ολοήμερου. Συγκεκριμένα, οι περισσότεροι (16 μαθητές) διάβαζαν ό,τι δεν έκαναν ή δεν προλάβαιναν να κάνουν εκεί. 12 μαθητές τα διάβαζαν όλα, 7 επαναλάμβαναν ό,τι έκαναν στο ολόημερο και 2 παιδιά (της Β' τάξης) διάβαζαν μόνο ανάγνωση/ορθογραφία.

13 παιδιά αφιέρωναν για διάβασμα στο σπίτι μέχρι 1 ώρα, 10 μαθητές αφιέρωναν 1-2 ώρες και 12 μαθητές αφιέρωναν πάνω από 2 ώρες. Υπάρχει και ένα άγνωστο γιατί ένα παιδί δε μπορούσε να υπολογίσει πόση ώρα διάβαζε.

Σε φροντιστήρια Αγγλικών πηγαίνουν 25 μαθητές, 2 παιδιά κάνουν ιδιαίτερα στο σπίτι και 11 δεν πηγαίνουν πουθενά. Η συχνότητα των μαθημάτων ποικίλει:

- 3 μαθητές πηγαίνουν στο φροντιστήριο 1 φορά την εβδομάδα.
- 9 μαθητές πηγαίνουν στο φροντιστήριο 2 φορές την εβδομάδα.
- 13 μαθητές πηγαίνουν στο φροντιστήριο 3 φορές την εβδομάδα.

Σε εξωσχολικές δραστηριότητες συμμετέχουν 7 μαθητές. Είναι εγγεγραμμένοι σε αθλητικό σύλλογο (ποδόσφαιρο, basket) και ο ένας απ' αυτούς συμμετέχει και σε πολιτιστικό (μουσική).

- 1 μαθητής ενασχολείται 1 φορά την εβδομάδα.
- 1 μαθητής ενασχολείται 2 φορές την εβδομάδα.
- 4 μαθητές ενασχολούνται 3 φορές την εβδομάδα.
- 1 μαθητής ενασχολείται 6 φορές την εβδομάδα.

ε) Λόγοι διακοπής του ολοήμερου

Οι μαθητές ανέφεραν διάφορους λόγους για τους οποίους σταμάτησαν να πηγαίνουν στο ολόημερο και είναι οι εξής:

- εξωσχολικές δραστηριότητες/φροντιστήρια (11 μαθητές).
- ήθελαν οι γονείς τους (9 μαθητές).
- δεν τους άρεσε το ολόημερο (4 μαθητές).
- λόγω της μετακίνησής τους στο σχολείο από άλλο χωριό (2 μαθητές).
- φώναζε ο δάσκαλος του ολοήμερου (2 μαθητές).
- έλλειψη ειδικοτήτων (2 μαθητές).
- λόγω κρύου τον χειμώνα (2 μαθητές).
- υπάρχει κάποιος στο σπίτι ώστε να μη μένει μόνος του (1 μαθητής).
- για να έχει ελεύθερο χρόνο να παίζει (1 μαθητής).

- επειδή τον κορόιδευαν οι συμμαθητές του (1 μαθητής).
- λόγω ασθένειας αναγκαζόταν να μετακινείται συχνά στην Αθήνα (1 μαθητής).
- λόγω φασαρίας στην τάξη (1 μαθητής).
- δεν προλάβαινε να διαβάζει στο σπίτι τα υπόλοιπα μαθήματα (1 μαθητής).

Στην τελευταία ερώτηση αν θέλουν να ξαναπάνε στο ολοήμερο, 16 μαθητές απάντησαν θετικά και 21 αρνητικά.

9. Συμπεράσματα

Η έρευνα στην πρώτη φάση, αφορούσε τους 10 υποδιευθυντές των σχολείων που επρόκειτο να ασχοληθούμε, ενώ στη δεύτερη φάση συμμετείχαν και οι υποδιευθυντές και οι μαθητές των ίδιων σχολείων· εκείνοι οι οποίοι είχαν διακόψει το ολοήμερο στα μέσα του σχολικού έτους. Σκοπός ήταν, μέσω των ερωτηματολογίων, να διερευνηθούν τα αίτια διαρροής των μαθητών και κάποιες πτυχές ως προς την οργάνωση και τη λειτουργία των ολοήμερων.

Ο συνολικός αριθμός των μαθητών που φοιτούν στο πρωινό πρόγραμμα των 10 σχολείων της έρευνας είναι 1153. Μόνο οι 297, ποσοστό της τάξεως του 25,7% εγγράφησαν στο ολοήμερο και συνέχισαν οι 241 (81,1%). Στα μέσα της σχολικής χρονιάς (2005-2006) όμως, κυρίως Ιανουάριο-Μάρτιο, 37 παιδιά (15 αγόρια και 22 κορίτσια) διέκοψαν τη συμμετοχή τους στο ολοήμερο. Παρατηρείται διαρροή των μαθητών σε ποσοστό 15,3 % από τους 241 που φοιτούσαν εξ' αρχής. Πιο συγκεκριμένα, 17 μαθητές ανήκουν στη Δ' τάξη, 6 μαθητές στη Γ' και την Ε', 5 μαθητές στη ΣΤ', 3 μαθητές στη Β' και κανένας στην Α'. Διαπιστώνουμε ότι οι περισσότεροι προέρχονται από τις μεσαίες τάξεις, ενώ ελάχιστοι έως και κανένας από τις μικρές γεγονός που έρχεται σε αντίθεση με άλλες έρευνες και στατιστικά στοιχεία (Δεμίρογλου, 2005:141. ΙΝΕ/ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ, 2003:12).

Από τις απαντήσεις των υποδιευθυντών διαπιστώθηκε ότι οι περισσότεροι μαθητές ξεκίνησαν να πηγαίνουν στο ολοήμερο για την προετοιμασία/μελέτη των μαθημάτων της επόμενης μέρας. Ακολουθούν εκείνοι των οποίων οι γονείς εργάζονται και αυτοί που πήγαν για τα μαθήματα ειδικοτήτων και οτιδήποτε άλλο προσφέρει το ολοήμερο. Αντίθετα, στη β' βάση διαπιστώθηκε ότι ο σημαντικότερος λόγος συμμετοχής τους ήταν τα μαθήματα ειδικοτήτων και ο δεύτερος λόγος ήταν η προετοιμασία/μελέτη για την επόμενη μέρα· το ίδιο ισχυρίζονται και γονείς σε άλλες

έρευνες (Δεμίρογλου, 2005:143. ΙΝΕ/ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ, 2003:14. Μούσιου-Μυλωνά, 2004:63). Το ότι όμως τα παιδιά πηγαίνουν φροντιστήριο το μεσημέρι, όπως είπαν οι μισοί υποδιευθυντές, αποτελεί ανασταλτικό παράγοντα για τη μη συμμετοχή τους στο ολοήμερο. Αυτό επιβεβαιώθηκε και στη β' φάση όταν ρωτήθηκαν τα ίδια τα παιδιά. 25 μαθητές απάντησαν ότι πηγαίνουν Αγγλικά, ενώ 11 απ' αυτούς σταμάτησαν το ολοήμερο γι' αυτόν τον λόγο· γεγονός που διασταυρώνεται και με άλλα ερευνητικά δεδομένα (Δεμίρογλου, 2005:147-149. ΙΝΕ/ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ, 2003:14).

Ο αριθμός των κατ' οίκον εργασιών που βάζουν οι δάσκαλοι του πρωινού προγράμματος, σύμφωνα με 7 εκπαιδευτικούς, είναι ικανοποιητικός και οι μαθητές έχουν αρκετό χρόνο στο σχολείο για να τις ολοκληρώσουν. Την ίδια απάντηση έδωσε η πλειονότητα των μαθητών συμπληρώνοντας ότι δεν αντιμετώπιζαν ιδιαίτερες δυσκολίες κατά την ενασχόλησή τους μ' αυτές. Βέβαια, ο χρόνος αυτός επαρκούσε μόνο για την προετοιμασία τους στη Γλώσσα και τα μαθηματικά, γεγονός που διασταυρώνεται και με άλλα ερευνητικά δεδομένα (Δεμίρογλου, 2005:145. Μίτιλης, 2006:37). Με τα υπόλοιπα μαθήματα ασχολούνταν σε ορισμένες περιπτώσεις· όπως όταν τα παιδιά είχαν κάποιες απορίες, όταν τελείωναν γρήγορα με τη γλώσσα και τα Μαθηματικά και όταν ο δάσκαλος έμπαινε πολλές ώρες στην τάξη επειδή δεν υπήρχαν ειδικότητες.

Όλοι οι μαθητές, που ρωτήθηκαν, συνέχιζαν να διαβάζουν και στο σπίτι τα μαθήματά τους, είτε λίγες είτε πολλές ώρες. Η προετοιμασία που γινόταν στο ολοήμερο δεν αποδεικνύεται επαρκής. Οι 16 απ' αυτούς ασχολούνταν με ό,τι δεν έκαναν ή δεν προλάβαιναν να κάνουν στο ολοήμερο, ενώ οι άλλοι διάβαζαν και ό,τι έκαναν (γλώσσα και Μαθηματικά) και τα υπόλοιπα που είχαν (π.χ. Ιστορία, Φυσική, κλπ).

Σχετικά με το επάγγελμα των γονέων, 28 εργάζονται στον ιδιωτικό τομέα και δουλεύουν μέχρι αργά το μεσημέρι. Κάποιοι απ' αυτούς έστελναν τα παιδιά τους στο ολοήμερο για να μη μένουν μόνα στο σπίτι, αυτό διασταυρώνεται και με απαντήσεις γονιών που έδωσαν σε άλλες έρευνες (Δεμίρογλου, 2005:143. ΙΝΕ/ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ, 2003:13). Την αιτία αυτή ανέφεραν οι ίδιοι οι μαθητές. Υπήρχαν και μητέρες που όταν σταμάτησαν τη δουλειά τους για κάποιο λόγο, σταμάτησαν και τα παιδιά τους από το ολοήμερο για να είναι μαζί στο σπίτι. Πολλοί ήταν κι εκείνοι οι γονείς, οι οποίοι είτε δεν δούλευαν είτε δούλευαν πρωινές ώρες, έστελναν τα παιδιά τους στο ολοήμερο προκειμένου να αποκτήσουν ό,τι αυτό μπορούσε να τους προσφέρει. Από την έρευνα διαπιστώθηκε ότι το είδος επαγγέλματος των πατέρων δεν αποτελεί

την έρευνα διαπιστώθηκε ότι το είδος επαγγέλματος των πατέρων δεν αποτελεί καθοριστικό παράγοντα για την επιλογή του ολοήμερου. Μάλλον το επάγγελμα της μητέρας παίζει σημαντικό ρόλο για το αν τα παιδιά θα πηγαίνουν στο ολοήμερο ή όχι. Αυτό το στοιχείο διαπιστώθηκε και σε άλλη έρευνα (Λάμνιαν & Ντακουμής, 2003:156).

Σχετικά με τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν εκπαιδευτικοί, γονείς και μαθητές υπήρξαν διαφορετικές απόψεις από τους υποδιευθυντές. Τα κυριότερα αφορούν την κούραση των μαθητών, την ελλιπή υλικοτεχνική υποδομή και το διδακτικό προσωπικό. Τα ίδια δεδομένα παρουσιάζονται και σε άλλες έρευνες (Γιαννάκος, 2005:40/41. Δεμίρογλου, 2005:147-149. Μούσιου-Μυλωνά, 2004:62. Πυργιωτάκης, 2004:10). Όταν όμως ρωτήθηκαν οι ίδιοι οι μαθητές, 30 απ' αυτούς (12,4%) είπαν ότι δεν αντιμετωπίζουν προβλήματα κούρασης, γεγονός που διασταυρώνεται και με άλλα ερευνητικά δεδομένα (Γρηγοριάδης & Κυρίζογλου, 2005:78. Δεμίρογλου, 2005:148).

Οι χρηματοδοτήσεις από το κράτος δεν επαρκούν για την κάλυψη των αναγκών των ολοήμερων (πετρέλαιο, εξοπλισμός σίτισης, εποπτικά μέσα, κλπ) (Πυργιωτάκης, 2004:10). Για τους καθηγητές των ειδικοτήτων δεν είναι εύκολο να πηγαινοέρχονται καθημερινά από σχολείο σε σχολείο, με αποτέλεσμα να αρχίζουν να παρουσιάζονται σημαντικές ελλείψεις στο διδακτικό προσωπικό. Έτσι, οι μαθητές ασχολούνταν περισσότερες ώρες με τα παραδοσιακά μαθήματα (Γλώσσα, Μαθηματικά), πράγμα το οποίο τους κούραζε και μείωνε το ενδιαφέρον τους γι' αυτά.

Πολλοί μαθητές συμμετέχουν σε φροντιστήρια (Αγγλικά, Υπολογιστές) και σε εξωσχολικές δραστηριότητες (Αθλητισμός). Η συμμετοχή τους σε τέτοιου είδους δραστηριότητες και το γεγονός ότι συνέχιζαν το διάβασμα και στο σπίτι, δεν τους άφηνε ελεύθερο χρόνο, τον οποίο θα μπορούσαν να χρησιμοποιήσουν για άλλες ευχάριστες, για τα παιδιά, δημιουργικές ασχολίες. Όλα αυτά σε συνδυασμό μεταξύ τους έστρεψαν μαθητές, εκπαιδευτικούς και γονείς εναντίον του ολοήμερου. Ο παιδαγωγικός του ρόλος έχει αρχίσει να αλλοιώνεται, γι' αυτό παρουσιάζεται μαθητική διαρροή. Πολλά ολοήμερα στη χώρα μας υπολειτουργούν και πολλά άλλα έχουν αναστείλει τη λειτουργία τους (Γούπος & Μήνας, 2006:13).

Αυτό που θα πρέπει να γίνει, κυρίως από την πλευρά του κράτους, είναι να δώσει περισσότερη έμφαση στη σωστή λειτουργία και οργάνωση των ολοήμερων. Οι χρηματοδοτήσεις για την υλικοτεχνική υποδομή και η στελέχωσή τους με ικανούς και καταρτισμένους παιδαγωγικά εκπαιδευτικούς θα είναι ένα μεγάλο βήμα για τη

και πολλοί θα είναι οι μαθητές που θα επιθυμούν να παρακολουθούν το πρόγραμμα και τις δραστηριότητές τους.

Παράρτημα

Πίνακας 1: Τα 28 Πιλοτικά Ολοήμερα Δημοτικά Σχολεία

1	27 ^ο Δημοτικό Σχολείο Αθηνών
2	30 ^ο Δημοτικό Σχολείο Αθηνών
3	5 ^ο Δημοτικό Σχολείο Γαλατσίου
4	50 ^ο Δημοτικό Σχολείο Αθηνών
5	159 ^ο Δημοτικό Σχολείο Αθηνών
6	76 ^ο Δημοτικό Σχολείο Αθηνών
7	138 ^ο Δημοτικό Σχολείο Αθηνών
8	89 ^ο Δημοτικό Σχολείο Αθηνών
9	129 ^ο Δημοτικό Σχολείο Αθηνών
10	2 ^ο Δημοτικό Σχολείο Μελισσίων
11	1 ^ο Δημοτικό Σχολείο Αιγάλεω
12	4 ^ο Δημοτικό Σχολείο Αγ. Αναργύρων
13	2ο Δημοτικό Σχολείο Ρέντη
14	1 ^ο Δημοτικό Σχολείο Περάματος
15	7 ^ο Δημοτικό Σχολείο Περάματος
16	3 ^ο Δημοτικό Σχολείο Λαυρίου
17	Δημοτικό Σχολείο Λιμένα Χερσονήσου Ηρακλείου
18	Δημοτικό Σχολείο Μαλίων Κρήτης
19	Δημοτικό Σχολείο Μασάρων Ρόδου
20	Δημοτικό Σχολείο Θυμανών Χίου
21	Δημοτικό Σχολείο Ροδολίβους Σερρών
22	Δημοτικό Σχολείο Κάμπου Ζακύνθου
23	9 ^ο Δημοτικό Σχολείο Κατερίνης
24	5 ^ο Δημοτικό Σχολείο Άργους
25	2 ^ο Δημοτικό Σχολείο Αγ. Παύλου Θεσσ/νίκης
26	Δημοτικό Σχολείο Χαλάστρας Θεσσ/νίκης
27	17 ^ο Δημοτικό Σχολείο Λάρισας
28	Δημοτικό Σχολείο Πορταριάς

Πίνακας 2: Το Διδακτικό ωράριο των 28 Ολοήμερων Πειραματικών Δημοτικών Σχολείων

ΩΡΕΣ	ΔΙΑΡΚΕΙΑ	
08:00' - 08:10'	10'	Υποδοχή μαθητών
08:10 - 09:40	90'	1η διδακτική περίοδος
09:40 - 10:05	25'	Διάλειμμα
10:05 - 11:35	90'	2η διδακτική περίοδος
11:35 - 12:00	25'	Διάλειμμα
12:00 - 13:30'	90'	3η διδακτική περίοδος
13:30' - 14:15'	45'	Γεύμα - Χαλάρωση
14:15' - 15:00'	45'	7 ^η (Διδ. Ωρα)
15:00' - 15:10'	10'	Διάλειμμα
15:10' - 15:50'	40'	8 ^η (Διδ. Ωρα)
15:50' - 16:00'	10'	Διάλειμμα
16:00' - 16:40'	40'	9 ^η (Διδ. Ωρα)

→ (Λήξη υποχρ. προγραμ.
Α' και Β' τάξεων)

→ (Λήξη υποχρ. προγραμ. Γ',
Δ', Ε' και ΣΤ' τάξεων)

Πίνακας 3: Μαθήματα και δραστηριότητες στα Ολοήμερα προαιρετικά Δημοτικά

	Τάξεις		
	Α' - Β'	Γ'	Δ' - Ε' - ΣΤ'
Μελέτη- Προετοιμασία (Υποχρεωτικό)	10	7 έως 8	7 έως 8
Νέες Τεχνολογίες στην Εκπαίδευση (Υποχρεωτικό)	2	2	2
Αγγλική Γλώσσα (Υποχρεωτικό)	-	2 έως 4	2 έως 4
Επιλογής Αθλητισμός Εικαστικά Θεατρική Αγωγή Μουσική Χορός	Ο Αθλητισμός 4 ώρες – είναι υποχρεωτικές για τις τάξεις Α' - Β' Για τα υπόλοιπα επιλογή δύο αντικειμένων από 2 ώρες το καθένα	Οι ώρες και τα αντικείμενα επιλογής για τη Γ' τάξη εξαρτώνται από το τμήμα συνδιδασκαλίας, στο οποίο εντάσσεται η τάξη αυτή.	Επιλογή ενός ή δύο αντικειμένων (ανάλογα με την κατανομή των τμημάτων) από 2 ώρες

Σχολεία

ΟΛΟΗΜΕΡΟ ΣΧΟΛΕΙΟ.....

ΥΠΟΔ/ΝΤΗΣ

1)Πόσοι μαθητές ξεκίνησαν; Πόσοι έρχονται;

2)Γιατί έρχονται και γιατί δεν έρχονται;

3)Ποια προβλήματα έχουν οι μαθητές;

4)Ποια προβλήματα έχουν οι γονείς;

5)Κουράζονται οι μαθητές;

6)Υπάρχει συνεργασία μεταξύ πρωινών και απογευματινών εκπαιδευτικών;

7)Σίτιση: υπάρχει ειδικός χώρος, πού τρώνε, τι τρώνε;

8)Οι εκπαιδευτικοί γονείς στέλνουν τα παιδιά τους στο Ολοήμερο; Γιατί;

9)Υπάρχει συνεργασία γονιών -εκπ/κών Ολοήμερου; πότε; πώς; ποιες ώρες;

10)Πρόβλημα «πρόωρης» αποχώρησης;

11)Αριθμός παιδιών ανά τμήμα;

12)Εφαρμόζεται η πρωινή ζώνη 07:00-08:00;

13) Κατ' οίκον εργασίες: προετοιμασία -μελέτη- προβλήματα-δυσκολίες (Γλώσσα & Μαθ/κά).

14)Κατ' οίκον εργασίες: πολλές; λίγες; λιγότερες; Προλαβαίνει ο εκπ/κός να κάνει κι άλλα πέραν της προετοιμασίας-μελέτης; Κάνει;

15)Τι γίνεται με τα άλλα μαθήματα (Ιστορία, Φυσική, κλπ.); Προετοιμασία; εργασίες; ασχολούνται;

ΟΛΟΗΜΕΡΟ ΣΧΟΛΕΙΟ.....

ΗΜΕΡ/ΝΙΑ.....

ΥΠΟΔ/ΝΤΗΣ

1.Αγόρι Κορίτσι

2.Τάξη

3.Τι δουλειά κάνει ο μπαμπάς σου και η μαμά σου;
μπαμπάς: μαμά:

4.Γιατί πήγες στο Ολοήμερο;

4α.Ήθελες να πας εσύ;

4β.Σε έστειλαν οι γονείς σου;

5.Τι σου αρέσει στο Ολοήμερο;

5α.Μαθήματα που δεν υπάρχουν το πρωί (π.χ. υπολογιστές, αθλητισμός, εικαστικά, μουσική, θεατρικό παιχνίδι, κλπ);

6.Τι δεν σου άρεσε στο ολοήμερο (π.χ. κάνατε μόνο μάθημα χωρίς τις ειδικότητες, προβλήματα με το φαγητό, κλπ.);

7.Κουραζόσουν στο Ολοήμερο;

8. Δυσκολεύοσουν με τις εργασίες – ασκήσεις που κάνατε στο Ολοήμερο;

8α. Προλάβαινες να κάνεις στο ολοήμερο όλες τις εργασίες που είχες για την επόμενη μέρα; Σου έφτανε ο χρόνος;

8β. Υπήρχε πολύ φασαρία στην τάξη; Μπορούσες να συγκεντρωθείς;

9. Ο δάσκαλος, στο Ολοήμερο, σε βοηθούσε όσο ήθελες;

10. Διάβαζες στο σπίτι; Τι μαθήματα; Πόσες ώρες περίπου;

11. Πας φροντιστήριο; Τι μαθήματα; Πόσες φορές την εβδομάδα;

12. Πας σε κάποιο πολιτιστικό/αθλητικό σύλλογο; Πόσες φορές την εβδομάδα;

13. Γιατί σταμάτησες να πηγαίνεις στο Ολοήμερο; Θες να ξαναπάς;

ΟΛΟΗΜΕΡΟ ΣΧΟΛΕΙΟ.....

ΗΜΕΡ/ΝΙΑ.....

ΥΠΟΔ/ΝΤΗΣ

1. Πόσοι μαθητές φοιτούν τώρα;

2. Πότε έφυγαν οι περισσότεροι (ποιον μήνα);

3. Το παιδί ήθελε ή οι γονείς;

4. Γιατί έφυγαν;

α. προβλήματα σίτισης

β. υπήρχε κάποιος να το κρατάει σπίτι

γ. φροντιστήρια – πολιτιστικές/αθλητικές δραστηριότητες

δ. έλλειψη ειδικοτήτων

ε. προβλήματα/δυσκολίες στην προετοιμασία

στ. κούραση

ζ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αγγελοπούλου, Δ. (2004). Σκοπός και περιεχόμενο του ολοήμερου Σχολείου. Στο: Λουκέρης, Δ. & Μαρκαντωνάτου, Α. (επιμ.). *Το Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο ως εκπαιδευτική καινοτομία* (σελ.45-55), Ατραπός, Αθήνα

Βρεττός, Ι. Ε. (2001). Το Ολοήμερο Σχολείο ως πρόταση για εσωτερική εκπαιδευτική μεταρρύθμιση: το πρόγραμμα διδασκαλίας και οι κατ' οίκον εργασίες. *Μακεδόν*, 8:71-86

Γιαννάκος, Ι. (2005). Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο, αναγκαιότητα-λειτουργία-στόχοι-αποτελέσματα. *Εκπαιδευτική Επικοινωνία*, 4:36-41 (Έκδοση του Συλλόγου Δασκάλων & Νηπιαγωγών Θήβας «Ο Πίνδαρος»)

Γούπος, Θ & Μήνας, Α. (επιμ.) (2006). «*Το Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο*», *Κεντρικό Επιμορφωτικό Σεμινάριο Στελεχών της Εκπαίδευσης*. ΥΠ.Ε.Π.Θ., Θεσσαλονίκη, 5/4/2006

Γρηγοριάδης, Γ. & Κυρίζογλου, Γ. (2005). Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο: Πώς αξιολογούν την εφαρμογή του θεσμού γονείς, δάσκαλοι/-ες και διευθυντές/-τριες. *Επιστημονικό βήμα του δασκάλου*, 4:69-83

Δεμίρογλου, Π. Α. (2005). *Η λειτουργία του Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου στη χώρα μας, θεωρητική και εμπειρική προσέγγιση*. Αφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη

ΙΝΕ/ΓΣΕΕ – ΑΔΕΔΥ (2003). Ολοήμερο σχολείο: Η κοινωνική σημασία και οι προοπτικές του. *Ενημέρωση*, 95:7-22

Κατσάς, Σ. (2006). Ολοήμερο Σχολείο: Αναγκαιότητα, στόχοι, λειτουργία και αποτελέσματα. Στο: Μαρκαντωνάτου, Α., Σαλτερής, Ν. (επιμ.). *Ολοήμερο Σχολείο, κοντινά και μακρινά πλάνα* (σελ. 63-65), Ταξιδευτής, Αθήνα

Κρασσάς, Σ. Κ. (2005). Προετοιμασία και εργασία μαθητών στο σπίτι. Στο: Σακκάς, Β. (επιμ.). *Ολοήμερα δημοτικά Σχολεία, Όραμα και Πραγματικότητα, Λειτουργία και Προβλήματα, Προσανατολισμοί και Προσδοκίες* (σελ. 69-80), Ατραπός, Αθήνα

Λάμνιαν, Κ. & Ντακουμής, Β. (2003). Κοινωνικά χαρακτηριστικά των μαθητών επτά νομών της Κεντρικής Ελλάδας που φοιτούν σε Ολοήμερα Δημοτικά Σχολεία Διευρυμένου Ωραρίου. *Τα Εκπαιδευτικά*, 65-66:153-165

Μίτιλης, Α. (2006). Αποτελέσματα έρευνας σχετικά με τις απόψεις γονέων για το Ολοήμερο Σχολείο. Στο: Μαρκαντωνάτου, Α., Σαλτερής, Ν. (επιμ.). *Ολοήμερο Σχολείο, κοντινά και μακρινά πλάνα* (σελ.35-41), Ταξιδευτής, Αθήνα

Μούσιου – Μυλωνά, Ο. (2004). Τα Ολοήμερα Δημοτικά Σχολεία του νομού Φλώρινας. *Μακεδόν*, 12:57-68

Νικολάου, Σ. Μ. & Παμουκτσόγλου, Α. (2004). Οικογένεια και Ολοήμερο Σχολείο-Μια πρώτη αξιολογητική προσπάθεια. Στο: Χατζηδήμου, Δ., Ταρατόρη, Ε., Κουγιουρούκη, Μ., Στραβάκου, Π. (επιμ.). *Πρακτικά του 4^{ου} Παναλληνίου Συνεδρίου Παιδαγωγικής Εταιρείας Ελλάδος 28-30 Μαΐου 2004* (σελ. 257-266), Αφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη

Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (2001). Ολοήμερο Σχολείο. www.pi-schools.gr
Ανακτήθηκε τον Ιανουάριο 2006

Παπαδοπούλου, Β. (2004). Βασικές αρχές για τη σύνταξη Αναλυτικού Προγράμματος στο Ολοήμερο Σχολείο. *Μακεδόν*, 12:25-33

Παπαθεμελής, Γ. Α. (2005). Προβληματισμοί - Παιδαγωγική καθοδήγηση – Προτάσεις. *Το σχολείο και το σπίτι*, 9:512-520

Παπαπέτρου, Μ. & Σουσαμίδου - Καραμπέρη, Αικ. (2004). *Ολοήμερο Σχολείο, μια νέα εκπαιδευτική πραγματικότητα*. University Studio Press, Θεσσαλονίκη

Πασχάλης, Α. & Τσιάγκης, Ι. (2001-2002). Το Ολοήμερο Σχολείο: Ερευνητική θεώρηση μιας καινοτομίας. *Δείκτες Εκπαίδευσης*, 2-3:26-40

ΠΟΕΔ – ΔΟΕ (1995). Το Ολοήμερο Σχολείο. *Πρακτικά 9^{ου} Πανελληνίου Εκπαιδευτικού Συνέδριου Δασκάλων και Νηπιαγωγών*. Πάφος 26 – 27 Απριλίου 1995. Έκδοση ΠΟΕΔ, Λευκωσία

Πυργιωτάκης, Ι. Ε. (επιμ.), (2002). *Ολοήμερο Σχολείο – Λειτουργία και Προοπτικές*. ΟΕΔΒ, Αθήνα

Πυργιωτάκης Ι. Ε. (2004). Ολοήμερο σχολείο: Η περιπέτεια ενός νέου θεσμού. *Μακεδόν*, 12:5-18

ΥΠ.Ε.Π.Θ. (2005α). «Σκοπός και περιεχόμενο του Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου». Εγκ. Φ.50/343/85329/Γ1, 31-8-2005

ΥΠ.Ε.Π.Θ. (2005β). «Τοποθέτηση Υποδιευθυντών και Υπευθύνων για το πρόγραμμα του Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου». Εγκ. Φ.361.22/51/65769/Δ1, 30-6-2005

ΥΠ.Ε.Π.Θ. (2005γ). «Ορισμός 28 Πειραματικών Ολοήμερων Σχολείων». Εγκ. Φ.51/603/97285/Γ1, 23-9-2005

Χανιωτάκης, Ν. Ι. (2001). Παιδαγωγική και κοινωνιολογική θεμελίωση του ολοήμερου σχολείου. *Τα Εκπαιδευτικά*, 61-62:160-178

Χανιωτάκης, Ν. Ι. & Θωίδης, Ι. Δ. (2002). Διαθεματικές δραστηριότητες ελεύθερου χρόνου στο Ολοήμερο Σχολείο. *Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών θεμάτων*, 6:239-270

Χανιωτάκης, Ν. Ι. (2004). Από το ‘παραδοσιακό’ στο σύγχρονο Ολοήμερο Σχολείο – ‘Σχολειοποίηση’ και ‘Παραπαιδεία’. *Μακεδόν*, 12:45-55

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

004000089133